

Annukka Valo

”OON SIIS 13-VUOTIAS JA EVAKKON MENOSSA ”
- Kohtaamisia sadutustilanteissa

Opinnäytetyö
KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU
Esittävä taide
Toukokuu 2010

TIIVISTELMÄ

Yksikkö Taiteen yksikkö	Aika toukokuu 2010	Tekijä/tekijät Annukka Valo
Koulutusohjelma Esittävä taide		
Työn nimi ”OON SIIS 13-VUOTIAS JA EVAKKOON MENOSSA” - Kohtaamisia sadutustilanteissa		
Työn ohjaaja Henna Hakkarainen	Sivumäärä 39+ 2	
Työelämäohjaaja		
<p>Opinnäytetyön tutkimusaiheena on kohtaaminen narratiivisessa prosessissa. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja sen taiteellinen osio koostui tarinallisesta sadutusprojektista ”Mieleenpainuvin muistoni sotavuosilta 1939-1945”. Tarinoita kerättiin sadutustilaisuuksissa talvi-, jatko- ja lapin sodan ajan kokeneilta ihmisiltä kolmessatoista keski-pohjanmaan alueen kunnassa. Yli 100 sadutettua sota-ajan muistoa sisältävä kirja julkaistaan toukokuussa 2010.</p> <p>Opinnäytetyön lähtökohtana oli tekijän kiinnostus sota-aikaa, narratiivista lähestymistapaa sekä ihmisten yksilöllisiä tarinoita kohtaan. Sadutus on narratiivinen eli kertomuksellinen menetelmä. Sadutustilanteessa kertojan tarina kirjataan sananmukaisesti ylös. Siinä korostuu pyrkimys läsnäoloon ja kuuntelemiseen.</p> <p>Opinnäytetyön kirjallisessa osuudessa tekijä tutkii kohtaamista ja kohtaamattomuutta sadutustilanteissa. Aineistona on käytetty tekijän omia muistiinpanoja ja havaintoja sadutustilanteista, tarinankertojien kommentteja ja palautetta sekä alan kirjallisuutta.</p> <p>Dialogisessa kohtaamisessa ihmisellä on mahdollisuus tulla kuulluksi omana itsenään. Tutkimuksen mukaan yksityisissä kohtaamisissa kertojalla on mahdollisuus kertoa asioita joita he eivät mahdollisesti muuten kertoisi muissa tilanteissa. Tarinoissa on mahdollisuus myös oman historian ja sitä kautta oman identiteetin pohtimiseen. Kertomuksien välityksellä kokemuksia ja tapahtumia voidaan ymmärtää, muistaa ja jakaa.</p>		
Asiasanat kohtaaminen, narratiivisuus, sadutus-menetelmä, dialogisuus		

ABSTRACT

CENTRAL OSTROBOTHNIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Art Unit	Date May 2010	Author Annukka Valo
Degree programme Performing arts		
Name of thesis "SO, I'M 13-YEARS OLD AND I'M GOING TO BE AN EVACUEE." Encounters in story crafting situations		
Instructor Henna Hakkarainen		Pages 39+2
Supervisor		
<p>The subject of this thesis was encounter in a narrative process. This thesis is a qualitative study and its artistic part consists of a story crafting process "My most memorable moment from the war period 1939-1945". The stories were gathered in the story crafting events, from the people who had experienced the war period in Finland. The stories were gathered in thirteen rural communities in the Ostrobothnian area. The book that has over one hundred story crafted stories from the people in Ostrobothnia will be published in May 2010.</p> <p>The starting points for this thesis were the author's interests in The Second World War, in the narrative approach and in people's personal stories. The story crafting method is a narrative process. In the story crafting situation the story is written down in the way it was told. Story crafting underlines meaningful presence and listening.</p> <p>The author examines the meaningful encounter and the lack of it in the story crafting situation. The material consists of the author's own diary notes and the observations in the story crafting sessions, the comments and feedback from the storytellers and the literature of the subject. The study shows that in a dialogical encounter individuals have the opportunity to be heard as themselves. In a private encounter the narrator has an opportunity to tell the things that they would not possibly tell in other situations.</p>		

Key words

Meaningful encounter, narrativity, method of story crafting, philosophy of dialogue

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. ”MIELEENPAINUVIN MUISTONI SOTAVUOSILTA 1939-1945”- SADUTUSPROJEKTIN TAUSTAA	
2.1 Kokemuksiani ikäihmisten parissa työskentelystä	3
2.2 Ihmisen tarina on linkki historiaan	4
2.4 Idea tarinallisesta projektista syntyy	5
3. KOHTAAMISEEN LIITTYVÄT KÄSITTEET	8
3.1 Dialoginen filosofia	8
3.1.2 Martin Buber ja ihmisen olemuspuolet	9
3.1.3 Dialogisen toiminnan edellytyksiä ja tunnusmerkkejä	10
3.2 Hermeneuttinen tulkintatapa	11
3.3 Interaktio	12
4. NARRATIIVINEN SADUTUS- MENETELMIÄ	14
4.1 Narratiivisuuden käsite	14
4.2 Sadutus- menetelmä	15
5. ”MIELEENPAINUVIN MUISTONI SOTAVUOSILTA 1939-1945” VAIHEET	17
5.1 Pohjatyo	17
5.2 Ennakko-ajatukseni	18
5.3 Projektin tavoitteet muotoutuvat	19
5.4 Sadutuskierroksen kuvaus	21
6. KOHTAAMMEKO? - KOKEMUKSIA TARINOIDEN LÄHTEILTÄ	24
6.1 Huomioita vallankäytöstä sadutustilanteissa	24
6.2 Kiire estää pysähtymästä	25
6.3 Tilan vaikutus kohtaamisiin	26
6.4 Kohtaamattomuutta	28
6.5 Kohtaaminen välitilassa, ei kenenkään maalla	30
7. POHDINTA	32
7.1 Tavoitteiden toteutuminen	32
7.2 Oma oppimiskokemukseni	34
7.3 Ajatuksia tarinallisista kohtaamisista	35
7.4 Tarinankerronnan yhdistävä voima	36
LÄHTEET LIITTEET	38

1 JOHDANTO

Muistan vieläkin yhden minut pysäyttäneen kokemuksen muutaman vuoden takaa hoito-apulaisen työstäni. Olin kotikäynnillä erään pariskunnan asunnossa. Nainen oli kotoisin Helsingistä ja kokenut 30.11.1939 Helsingin pommitukset. Juttelimme naisen kanssa työni lomassa paljon. Kerran ilmaisin kiinnostukseni sota-aikaa kohtaan. Seuraavilla tapaamis-kerroillamme nainen alkoi oma-aloitteisesti kertoa minulle sotamuistojaan. Olin vaikuttunut, sillä hän muisti tapahtumia hämmentävän tarkasti ja yksityiskohtaisesti. Nainen kertoi olevansa iloinen siitä, että minä jaksan kuunnella. Hän kertoi, että hänen lähipiirinsä ei ole aina kiinnostunut hänen muisteluistaan. Uskon, että nyt hän koki tulleet kuulluksi. Koin, että me kaksi ihmistä, yhden sukupolven kuilu välissämme, kohtasimme toisemme. Sain itsekin kohtaamisesta paljon. Vaikka kuuntelin, en kokenut olevani pelkästään kuulijan roolissa, vaan elin naisen kertomaa tarinaa omista mielikuvistani käsin. Koin, että tuona hetkenä meidän maailmamme kohtasivat.

Olin jo pitkään ennen edellä kuvaamaani tapausta ollut kiinnostunut Suomen sotavuosien 1939-1945 tapahtumista. Kiinnostuin teatteri-ilmaisun ohjaaja opintojeni aikana sadutus eli tarinoiden keruun menetelmästä ja päätin yhdistää mielenkiinnon kohteeni. Tahdoin toteuttaa tarinallisen projektin, jossa keräisin sota-ajan ihmisten muistoja sadutus-menetelmällä. Projekti sai nimen ”Mieleenpainuvin muistoni sotavuosilta 1939-1945”- sadutuskiertue Keski-Pohjanmaalla.

Toteutin projektin opiskelutoverini Elina Salon kanssa. Keräsimme tarinoita otsikolla ”Mieleenpainuvin muistoni sotavuosilta 1939-1945”. Avaan sadutus-menetelmän tarkemmin luvussa 3.2. Tarinoiden kertojina projektissa toimivat Keski-Pohjanmaalla asuvat, sota-ajan kokeneet naiset ja miehet. Lähtökohtana projektissa oli kertomuksellinen lähestymistapa, dialogisuus ja ikäihmisten kohtaaminen. Tavoitteina oli kertojien kuulluksi tulemisen tarpeen toteutuminen sekä saada kertojat tuntemaan läsnäolonsa ja oma tarinansa tärkeäksi. Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus ja se on kirjoitettu teatteri-ilmaisun ohjaajan näkökulmasta.

Kirjallinen opinnäytetyöni käsittelee sadustustilanteissa tapahtuneita kohtaamisia. Pohdin kohtaamisen ja kohtaamattomuuden syitä ja seurauksia, kohtaamisen toteutumisen ehtoja,

mahdollisuuksia ja esteitä sadutustilanteissa. Avaan kohtaamiseen kiinteästi liittyviä käsitteitä dialogisuutta ja dialogista filosofiaa. Dialogisen filosofian osalta tarkastelen ja peilaan omia kokemuksiani lähinnä Martin Buberin ja Jukka Hankamäen ajatteluun. Yksi mukana kulkema termi on myös interaktionäkökulma, jonka käsitteen avaan luvussa 3.3.

2”MIELEENPAINUVIN MUISTONI SOTAVUOSILTA 1939-1945”- SADUTUS-PROJEKTIN TAUSTAA

”Mieleenpainuvien muistoni sotavuosilta 1939-1945” – projektissa kiteytyvät monet asiat, jotka koen kiinnostaviksi, tärkeiksi ja merkityksellisiksi. Näitä ovat narratiivinen eli kertomuksellinen lähentymistapa, ihmisten yksilölliset tarinat ja muistot, sota-aika ja kohde-ryhmänä sodan kokeneet ikäihmiset. Tässä luvussa esittelen syitä, jotka johtivat minut toteuttamaan projektin.

2.1 Kokemuksiani ikäihmisten parissa työskentelystä

Työskentelin ensimmäisen kerran ikäihmisten palvelukeskuksessa 15-vuotiaana. Toimin myös ennen teatteri-ilmaisun ohjaajaopintojani ruotsinkielisessä hoitokeskuksessa hoitoapulaisen sijaisena. Työskentelin myöhemmin hoitoapulaisena hoitokodissa teatteri-ilmaisun ohjaajaopintojeni ohessa lähes kahden vuoden ajan. Minulla on siis kokemustaus-
taa kolmessa eri hoitokodissa työskentelemisestä. Noiden vuosien aikana havahduin useaan otteeseen siihen, kuinka merkityksellisessä osassa muisteleminen ja muistot ovat monelle ikäihmiselle.

Psykoanalyttikko Erik H. Eriksonin kehittämän psykososiaalisen kehityskriisiteorian mukaan ihminen kohtaa elämänsä aikana kahdeksan kehityskriisiä, joista yksi ajoittuu vanhuuteen. Vanhuuden keskeisenä kehityshaasteena on Eriksonin mukaan minän eheytyksen ja epätoivon ristiriita, jonka tavoitteena on saavuttaa tasapaino ja integraatio eli eheys suhteessa elettyyn elämään. (Erikson 1982, 254.) Osittain tämän seikan johdosta on mielestäni loogista, että ihminen tarkastelee elämänsä muistellen. Aika ja resurssipula ovat erityisesti hoitokodeissa usein pysähtyvän kuuntelemisen esteenä. Itsekin koin työssäni jatkuvan kiireen estävän mahdollisuksiani kuuntelemaan kohtaamiseen vanhuksien kanssa. Minulle tuli paha mieli, koska jouduin olosuhteiden pakosta toimimaan vastoin tahtoani, eikä minulla ei ollut tarpeeksi mahdollisuutta arvion antamiseen ja kiinnostuksen osoittamiseen siitäkään huolimatta, että välitin. Minulla oli tietysti asioihin eri näkökulma, sillä ta-
kanani ei ole sosiaali- ja terveysalan opintoja eikä pitkää työhistoriaa. Uskon kuitenkin,

että moni sosiaali- ja terveysalalla toimiva ihminen voi jakaa saman riittämättömyyden tunteen kuin minäkin.

2.2 Ihmisen tarina on linkki historiaan

Sota vaikuttaa tapaan suhtautua ihmisiin ja elämään. Siitä saattaa jäädä henkisiä vammoja tai traumoja, jotka eivät ole välttämättä näkyvissä. Psykologi Kauko Haarakangas toteaa kirjassaan "Parantava puhe", että sota-ajan tragediaista, esimerkiksi vuonna 1944 tapahtuneen Elisevaaran evakkojunan pommituksesta vaiettiin sekä sodan aikana, että sen jälkeen. Moni mies kärsi myös masennuksesta palattuaan rintamalta. Kaikilla ihmisillä ei ollut mahdollisuutta tulla kuulluksi muistoinen, eivätkä he voineet avoimesti surra. Nykyaikaisia sururyhmiä tai terapiaa ei ollut tuolloin tarjolla, vaikka sille olisi ollut tarvetta. Traagisten tapahtumien julkinen keskustelu mahdollistui vasta silloin, kun pelko itänaapuria kohtaan lieveni Neuvostoliiton hajoamisen mukana 1991. (Haarakangas 2008, 62.) Uskon, että tarvetta arvostavalle kuuntelemiselle on aina.

Luen tasaisin väliajoin sodan kokeneiden ihmisten elämäkertoja ja katson erityisesti toiseen maailmansotaan sijoittuvia haastatteludokumentteja, koska niissä ihminen kertoo itse siitä, mitä hän on kokenut. Minua kiinnostaa erityisesti yksilön inhimillinen kokemus sodassa. Inhimillisellä kokemuksella tarkoitan ihmisen omaa henkilökohtaista kertomusta sota-ajoista ja näkemystä siitä, mitä hänelle on tapahtunut, kuinka hänen kokemansa asiat ovat vaikuttaneet häneen ja millainen asema tapahtumilla on hänen elämässään nyt. Minusta on myös aina ollut mielenkiintoista yrittää lukea asioita ihmisten kasvoista, eleistä ja ilmeistä. Näiden teosten ja dokumenttien ihmisten kokemuksista voi yrittää tehdä tulkintoja. Tilanne ei ole kuitenkaan vastavuoroinen, koska minulla ei ole mahdollisuutta olla itse läsnä tilanteessa. Kasvotusten mahdollistuisi kokonaisvaltaisempi eläytyminen toisen ihmisen kokemukseen.

Preussilaisen sotateoreetikko Carl von Clausewitzin määritelmän mukaan sota on poliittisen vuorovaikutuksen jatkamista toisin keinoin (Hägglund, Lagerbohm & Simula 2009, 9-10). Sodan aikana yhteiskunta toimii eri tavoin kuin rauhan aikana, sillä sodan osapuolet joutuvat elämään jatkuvasti arvaamattomassa ilmapiirissä, enemmän tai vähemmän pelossa ja tietämättömyyden tilassa, sillä eihän sodalle koskaan aseteta sen viimeistä voimassaolon

päivämäärää. Sodan aikana sekä puolustusvoimissa, että kotirintamalla olevat ihmiset joutuvat kokemaan väistämättä menetystä, kärsimystä ja kuolemaa. Ajattelin siis, että koska sota-ajan ihminen on joutunut kokemaan kovia asioita, on tapahtumisen muistelu varmasti vaikeaa. Olin tehnyt huomaamattani yleistyksiä. Teologian tohtori Kati-Pupita Mattila toteaa kirjassaan ”Arvostava kohtaaminen - arjessa, auttamistyössä ja työyhteisöissä”, että kukaan ihminen ei voi tietää toisen ihmisen tarinaa, jos ei ole antanut tämän kertoa sitä. Mitä aiemmin ja enemmän luulee tietävänsä toisen tarinasta, sitä vaikeampi tarinaa on todella kuulla ainakaan niin, että ymmärtäisi sen. (Mattila 2007, 17.) Minullakin oli pohjalla paljon nähtyä ja kuultua, ja kaiken tuon mukana mielestäni tietoa siitä, miten sota-aikana tapahtumat ovat edenneet ja millaisia kohtaloita ihmiset ovat kokeneet. Minulla oli siis paljon ennakkojatoksia siitä, millaisia tarinoita tulisin mahdollisesti kuulemaan. En ollut kuullut kuin murto-osan kaikista niistä tarinoita, joita ihmisillä olisi kerrottavanaan. Ymmärsin, että en voi tehdä minkäänlaisia yleistyksiä sen pohjalta mitä olen lukenut. Jokainen tarina on kertojansa oma kokemus ja linkki historiaan, ja jokaisesta tarinasta oppii uutta. Olen sitä mieltä, että ilman tietoa historiasta ei ole mahdollista ymmärtää nykypäivääkään. Lähihistorian vaikutus elää meidän ympärillämme ja myös meissä itsessämme vielä tänäkin päivänä. Maiden välisillä suhteilla, tämän päivän politiikalla ja osittain myös ihmisten asenteilla on kaikilla juurensa ensimmäisen ja toisen maailmasodan ajoissa.

2.3 Idea tarinallisesta projektista syntyy

Syksyllä 2007 Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun Taiteen yksikkö käynnisti yhteistyössä Pohjanmaan taidetoimikunnan ja Perhonjokilaakson kansalaisopiston kanssa Viritä! – yhteisöteatterihankkeen Perhonjokilaaksossa, joka kesti helmikuuhun 2008 asti. Me toisen vuosikurssin teatteri-ilmaisun ohjaajaopiskelijat jalkauduimme syksyllä 2007 Perhonjokilaakson kuntiin tutkimaan alueen kulttuuritoimintaa. Työtapoinamme olivat taiteen osallistavat muodot, esimerkiksi yhteisöteatteri. Osallistavissa toimintatavoissa keskitytään toimimaan yhdessä kohdeyhteisön jäsenten kanssa heidän tarpeidensa ja toiveidensa mukaisesti. Keskeisellä sijalla on lopputuloksen sijaan yhteinen työskentelyprosessi ja sen aikana tapahtuvat asiat, yhteisöstä esiin nousevat ilmiöt ja merkitykset.

Oma pienryhmäni valitsi Viritä!-yhteisöteatterihankkeessa päätoimintamuodokseen sadutusmenetelmän, jossa lyhyesti sanottuna kerätään tarinoita ihmisiltä mistä tahansa aihepii-

ristä. Avaan sadutus-menetelmän käsitettä yksityiskohtaisesti luvussa 3.3. Kiinnostuin yhteisöteatterihankkeen aikana sadutus- menetelmästä siksi, että parhaimmillaan se mielestäni palveli mainiosti ihmisen kuulluksi tulemisen tarvetta. Sadutus myös yhdisti, lähensi ja syvensi kahden ihmisen, tarinan kertojan ja ylöskirjaajan, kohtaamista tavalla, jollaista en ollut ennen kokenut minulle ennestään täysin vieraan ihmisen kanssa. Viritä!-yhteisöteatterihankkeen jälkeen päätin, että tahdon viimein kokea tarinallisen hetken sota-ajan ihmisten kanssa kasvotusten ja antaa heille tilaisuuden kertoa ja jakaa oma, yksilöllinen tarinansa.

Aloin suunnitella projektia, jonka tarkoituksena olisi kerätä sadutus-menetelmällä keski-pohjanmaalaisten sodan kokeneiden ihmisten muistoja vuosilta 1939-1945 tallennettavaksi kirjan muotoon. Minulle oli alusta alkaen selvää, että tahtoisin kuulla tarinoita monesta eri näkökulmasta. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että rintamaveteraanien- ja lottien lisäksi tahdoin saduttaa myös sota-ajan kokeneita lapsia sekä kotirintamalla eläneitä miehiä ja naisia. Paljon tietoa, kokemuksia, ajatuksia ja näkemyksiä mahtuu yhden ihmisen elämään, joten tahdoin antaa jokaiselle halukkaalle mahdollisuuden kertoa oma muistonsa ja antaa sitä kautta äänensä projektille. Kysyin opiskelijatoveriani Elina Saloa mukaan projektiin ja hänen suostuttuaan aloimme yhdessä suunnitella projektin sisältöä ja tavoitteita. Pyysin Elinaa avuksi projektin toiminnallisen osion sisällön suunnitteluun ja saduttajaksi eli tarinoiden ylöskirjaajaksi. Valitsimme projektille työnimeksi ”Mieleenpainuvin muistoni sota-vuosilta 1939-1945”- sadutuskiertue Keski-Pohjanmaalla.

Projektin ajankohta oli otollinen nimenomaan sotavuosien muistelulle, sillä talvisodan syttymisestä tuli 30.11.2009 kuluneeksi 70 vuotta. Talvisota-aihe näkyi ja kuului projektimme toiminnallisen osan aikana paitsi paikallisesti, myös muualla Suomessa. En ollut itse lainkaan ajatellut projektini ajankohtaisuutta, mutta koin sen positiivisena asiana. Ajattelin, että ympäristön aktivoimana kohderyhmänikin saattaisi olla avoimempina sota-ajan käsittelyn suhteen. Mielestäni 70 vuotta sitten syttyneeseen sotaan liittyvät tänä päivänä kiinteästi sota-ajan ihmisten muistot, kertomukset ja muistelemisen, koska ne ovat dokumentoitujen tekstien ja tallennetun kuvan lisäksi ainut mahdollinen keino tehdä eläväksi mennyttä aikaa.

Projektissa ei ollut alun perin minkäänlaista tutkimuksellista otetta mukana. Päätin vasta myöhemmin tehdä projektista oman opinnäytetyöni. Opinnäytetyöni aihe, sadutustilanteis-

sa tapahtuneet kohtaamiset, selkiytyi vasta marraskuussa 2009, kun sadutustapahtumat olivat jo ohitse. Koin kysymyksen kohtaamisesta tärkeäksi ja myös ajankohtaiseksi. Olen itse kotoisin maalta pienehköltä paikkakunnalta, ja siellä ihmiset usein vähintäänkin tervehtivät vastaantulijaa, vaikka eivät edes tuntisi tätä. Omalla kotipaikkakunnallani myös yhteisöllisyys ja talkooperinne ovat vielä jokseenkin voimissaan, mutta kaupungissa tilanne on mielestäni toinen. Vastaantulijaa ei edes välttämättä vilkaista, ihmiset ohittavat toisensa usein nopeasti. Nykyinen kiireinen elämänrytmi syö entistä enemmän mahdollisuuksia ihmisten väliseen kohtaamiseen. Sosiaalinen kanssakäyminen on viimeisen kymmenen vuoden aikana siirtynyt askeleittain yhä enemmän Internetiin, jolloin on kyse virtuaalisesta kohtaamisesta. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun yliopettaja Marjo-Riitta Ventolan mukaan medioituminen eli viestintävälineiden käyttö vuorovaikutuksessa on yhteisöllisyyden uusi alue. Medioituminen muuttaa kanssakäymisen muotoja. (Ventola 2005, 34-35.) Tulisiko medioitumisen ja verkottumisen eli internetissä tapahtuvan kanssakäymisen korvata kasvoittain tapahtuvaa kanssakäymistä? Minusta tuntuu, että kehitys on menossa yhä enemmän suuntaan, jossa kasvoittain kohtaamisen sijaan ihmiset pitävät yhteyttä sähköisesti. Mielestäni aikana, jolloin yhä useampi ihminen tuntuu kohtaavan ihmisiä mieluummin Internetin lukuisilla keskustelupalstoilla ja sosiaalisessa mediassa kannattaa todella avata ja pohtia uudelleen sanan ”kohtaaminen” merkityksiä.

3. KOHTAAMISEEN LIITTYVÄT KÄSITTEET

Tässä luvussa avaan kohtaamiseen liittyviä käsitteitä. Tarkastelen opinnäytetyössäni sadutustilanteissa tapahtuneita kohtaamisia ja kohtaamattomuutta. Opinnäytetyössäni sanan kohtaaminen avaamisessa on kysymys sadutustilanteissa kahden ihmisen välille rakentuneen kohtaamisen havainnoimisesta ja pohtimisesta.

3.1 Dialoginen filosofia

Tutustuin dialogisen filosofian perusteisiin vuonna 2009 Taiteen tutkimus ja kulttuurintutkimus-kurssilla. Yliopettaja Marjo-Riitta Ventolan pitämien luentojen, lukemieni artikkelien ja keskustelujen kautta sain sanaston ja käsitteet sellaisille asioille, jotka olivat puhutelleet minua, mutta joille en aiemmin ollut löytänyt sanoja.

Sana ”dialogi” on johdettu kreikan kielen verbistä dialegesthai, joka tarkoittaa keskustella. Sanat dialoginen ja dialogisuus juontuvat kreikan kielen sanoista dia ja logos. Käsite ”dialogos” tarkoittaa erillään oloa, mutta myös välissä olevaa. Käsite dialogi ymmärretäänkin perinteisesti kahden tai useamman ihmisen väliseksi keskusteluksi tai vuoropuheluksi. (Ojanen 2000, 61-63) Tässä opinnäytetyössäni käytän käsitettä dialogi merkitsemään sellaista kanssakäymistä, jossa keskeisellä sijalla on uuden oivaltamisen ja ymmärtämisen mahdollisuus suhteessa maailmaan ja toiseen ihmiseen. Tällainen kanssakäyminen mahdollistuu dialogifilosofi Martin Buberin mukaan Minä-Sinä-suhteessa eli tilanteessa, jossa ihminen uskaltaa kohdata toisen ihmisen kanssaan tasavertaisena yrittämättä vaikuttaa häneen. (Buber 1923.) Toivoin kykeneväni Buberin kuvaamaan dialogisuuteen kohdatessani tarinankertoja sadutustilanteissa.

Pidän dialogista filosofiaa tärkeänä ja keskeisenä käsitteenä opinnäytetyöni kannalta, koska se antaa minulle työkaluja avata kahden ihmisen, tässä tapauksessa pääosan saduttajan (tarinan ylös kirjaaja) ja sadutettavan (tarinan kertoja) välillä ollutta kohtaamista. Ymmärrän paremmin asioiden syitä ja seuraussuhteita, kun peilaan sadutuskierroksen aikana vastaan tulleita kohtaamisia dialogisesta filosofiasta kirjoitettuun teoriaan. Peilaan ja tarkastelen

havaintojani pääosin Martin Buberin ja Jukka Hankamäen ajatuksiin dialogisesta filosofiasta.

3.1.2 Martin Buber ja ihmisen olemuspuolet

Dialogisen filosofian yksi merkittävimmistä ajatteliijoista on juutalaissyntyinen Martin Buber (1878-1965). Martin Buberin ajattelun mukaan maailma on ihmiselle kaksitahoinen (*zweifältig*), sillä hänellä on kahdenlainen kommunikatiivinen suhde maailmaan. Buber kuvaa ihmisen kahta eri olemuspuolta käsitteillä Minä-Sinä (*Ich- Du*) ja Minä-Se (*Ich-Es*). Minä- Sinä ja Minä-Se-suhteet viittaavat ihmisen olemukseen silloin, kun hän on jommasa kummassa suhteessa.

Buber kuvaa Minä-Se-suhteeksi tilannetta, jossa ihmisen omat pyrkimykset ja tarpeet tulevat edellä. Sen päämääränä on Minän yksilöllisyys ja se perustuu erillisyyteen ja erotteluun suhteessa toisiin ihmisiin. Minä-Se-suhteessa on kyse ihmisen yksipuolisesta, esineellistävästä, määrittelevästä ja kategorisoivasta suhteesta kaikkeen kohdattuun. Minäkeskeinen subjekti määrittelee kohdatessaan toisen ihmisen välittömästi, pyrkii usein pitämään tilanteen hallinnassaan ja kontrolloimaan tapahtumia. Tällaisessa suhteessa toisen ihmisen toisuus merkitsee hänelle erilaisuutta, jota hän haluaa joko hallita tai voittaa. (Buber 1993, 25, Hankamäki 2008 54-57)

Buberin mukaan Minä-Sinä- yhteys pyrkii aikaansaamaan tasa-arvoisen dialogisen kohtaamisen toiseen ihmiseen. Minä- Sinä-suhteessa Minä ilmenee persoonana, jolla on omat kokemuksensa, maailmankuva ja arvot. Persoonana kykenee asettautumaan yhteyteen muiden persoonien kanssa. Buber kutsuu välitilaksi tilaa, jossa persoonien välinen kohtaaminen mahdollistuu. Yhteisessä välitilassa osapuolet voivat yhdessä ymmärtää toisiaan ja maailmaa. Osapuolet kunnioittavat toistensa toiseutta, erilaisuutta ja antavat tapaamalleen ihmiselle arvon kuuntelemalla ja olemalla aidosti kiinnostuneita toisistaan. Minä-Sinä ja Minä-Se ovat käsitteitä, jotka avaavat ihmisen olemusta ja kohtaamisen asenteita, eikä niillä pyritä kieltämään ihmisen minuutta, jonka kautta ihminen luonnostaan tekee havaintoja ja toimii. Minä-Sinä-suhteeseen ei voi pysähtyä, sillä se muuntuu taas aikanaan muotoon Minä-Se, subjektin ja objektin väliseksi tarkastelusuhteeksi. Ihmisen oleminen on vaihtelua Minä-Sinä-yhteyden ja Minä-Se-suhteen välillä. Minä-Sinä-suhde on kuitenkin alkuperäi-

sempi, kuin pelkkä Minä. Jokainen ihminen on synnynnäisesti Minä-Sinä, sillä esimerkiksi lapsella on voimakkaampi tarve asettua ennemminkin suhteeseen ympäristön kanssa, kuin korostaa omaa erillisyyttään. (Buber 1923, 34,40. Hankamäki 2008, 54-56, 59,64.)

Buberin dialogifilosofian mukaan kukaan ihminen ei ole puhtaasti joko minäkeskeinen tai aktuaalinen ihminen. Olennaista on se, vallitseeko ihmisessä dialogisesti kohtaava vai kategorisoiva esineellistävä puoli. (Buber 1923.) Kysymys on nähdäkseen siitä, kuinka yksittäinen ihminen näkee toiset ihmiset ja suhtautuu kohdatessaan jotain sellaista uutta ja tavallisuudesta poikkeavaa, johon hän ei ole omassa elinympäristössään tottunut. Esimerkkinä tällaisesta voisi olla vaikkapa ihmiselle vieraan alakulttuurin edustaja. Teatteritaiteen tohtori ja näyttelijä Helka-Maria Kinnunen avaa väitöskirjassaan ”Tarinat teatterin taiteellisessa prosessissa” sosiologi Zygmund Baumanin ajatusta muukalaisuudesta. Sen mukaan muukalainen on jokin tuntematon ja outo, jonka kohtaamme. Dialoginen suhtautuminen outouteen tarkoittaa outouden sallimista, mahdollisuuden ja tilan antamista toiminnalle, jonka ilmeneminen poikkeaa ympäristöstään, sen normeista ja odotuksista. (Kinnunen 2009, 67.) Ymmärrän Buberin, Hankamäen ja Baumanin ajatukset siten, että ei ole dialogisen kohtaamisen vastaista esimerkiksi aluksi mielessään ihmetellä tai jopa säikähtää ihmistä, joka käyttäytyy poikkeuksellisesti tai poikkeaa siitä, mihin ihminen on tottunut. Kuitenkin jokaiselle ihmiselle täytyisi antaa mahdollisuus tulla kuulluksi, jotta ymmärtäminen mahdollistuisi.

Buberin mukaan juuri toiseen ihmiseen eli Sinään liittyvä arvoituksellisuus johdattaa Minän lausumaan Sinä. Buber käyttää tästä käsitettä Sinän kutsu, joka tarkoittaa, että Minä ymmärtää toisen ihmisen alusta alkaen kanssaan tasavertaiseksi ihmiseksi, Sinäksi. Jotta ihminen voi tunnistaa toisen ihmisen Sinäksi, hänen täytyy ensin oivaltaa ja hyväksyä, että jokainen ihminen on itselleen Minä. Sinän kutsu hyväksyy myös erot Minän ja Sinän välillä, mutta katsoo silti kummatkin osapuolet tasavertaisiksi. (Hankamäki 2008, 62-64.)

3.1.3 Dialogisen toiminnan edellytyksiä ja tunnusmerkkejä

Jukka Hankamäki avaa kirjassaan ”Dialoginen filosofia. Teoria, metodi ja politiikka” termiä dialoginen filosofia. Hankamäen mukaan dialoginen filosofia pyrkii ylittämään kysymyksen objektiivisen tiedon tavoittelusta, koska totuus on alkuperäisesti kahden ihmisen

välillä oleva suhde. Dialogisen filosofian mukaan oleellista olisi tulkita kulloisenkin vuorovaikutussuhteen osapuolten, subjektin ja objektin, sijasta itse kanssakäymistilannetta ja ihmiskuvaa. Hankamäen mukaan ihmisen ja yksilön inhimillinen kokemus ovat tutkimukselle arvoituksellisia ja selittämättömiä. (Hankamäki 2008, 165, 54.). Toisen kokemusta ei tietenkään voi tavoittaa, mutta tutkimusta on mahdollista tehdä omista havainnoistaan ja kokemuksistaan käsin. Kasvatustieteen professori Veli- Matti Värriin käyttämä fenomenologisen filosofian käsite *situaatio* kuvaa sellaista tilaa, josta käsin ihminen tekee havaintoja. Ihminen on suhteessa maailmaan fyysisen kautta ja hänen tietonsa maailmasta on aina yhteydessä hänen ruumiinsa muistiin ja kokemuksiin eli *situaatioon*. (Heikkinen, Lehtovaara & Värri 1994, 14-15.) Ainut keinoni havainnoida kohtaamista on mahdollisimman rehellisesti ja puolueettomasti omasta *situaatiostani*.

Dialogiseen toimintaan kuuluu, että käyty dialogi on luonteeltaan tunnustuksellista. Tunnustuksellisessa puheessa ihminen kertoo vuorovaikutuksellisessa tilanteessa jostakin itselleen tärkeästä asiasta, josta hän ei muuten kertoisi. Tunnustuksellinen puhe edellyttää kahden ihmisen välistä luottamusta. Hankamäen mukaan luottamus tutkijan ja tutkittavan välillä syntyy ja vallitsee sen paremmin, mitä pienempi ryhmä on, joten on eduksi, mikäli vuorovaikutuksellisessa tilanteessa on vain kaksi ihmistä. Dialogisen filosofian mukaan ihmiset haluavat yleensä tulla kuulluiksi sellaisina kuin ovat. Dialoginen filosofia tarjoaa ihmiselle mahdollisuuden puhua ja tulla ymmärretyksi omana itsenään. Sana mahdollisuus tarkoittaa nimenomaan pakottomuutta ja vapautta puhua asioista, joista ihminen kokee itse tarpeelliseksi puhua. Keskustelukumppania ei tulisi johdatella, manipuloida, tai suostutella puhumaan joistain tietyistä asioista. Tutkija voi kuitenkin tarjota keskustelun suuntia, etäisyyksiä ja asteita. (Hankamäki 2008, 226-227.)

3.2 Hermeneuttinen tulkintatapa

Hermeneuttinen filosofia lähtee ajatuksesta, että puhdasta ymmärtämistä ei ole olemassa. Kaikki tulkinnat ja havainnot, joita ihminen tekee, muuntavat hänen jo olemassa olevaa maailmankuvaansa ja alkuperäistä ymmärrystään tutkimastaan asiasta. Hermeneutiikka esiintyy vuorovaikutustilanteessa kahden ihmisen välillä, jossa hermeneuttisen tiedon saavuttamista kutsutaan ymmärtämiseksi (*Verständigung*). Hermeneuttista tulkintatapaa, jossa tieto muokkautuu ja muuttuu vähitellen, kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi. Oleellista on,

että ymmärtämisen kokemus tapahtuisi yhtäaikaaisesti suhteessa omaan itseen ja suhteessa toiseen. (Hankamäki 2008, 166 -168.)

Hermeneuttinen metodi on toimintatapa, jossa tutkittavaa asiaa tarkastellaan eri näkökulmista käsin. Keskeistä on pyrkiä unohtamaan omat ennakkokäsitykset tutkittavasta asiasta. Hermeneutiikan ja dialogisen filosofian suhde tutkijan ennako-oletuksiin on erilainen. Dialogisen filosofian mukaan ennako-oletuksien yli arvioidaan päästävän suoraan. Hermeneutiikan mukaan ennakkokäsitykset ovat osa ymmärtämisen ehtoja ja omien ennakkoluulojen tunnustaminen itselle on oleellista tutkimuksen kannalta. (Hankamäki 2008, 177 - 178.) Kuten olen jo edellä maininnut, tiedostin omat ennakoajatukseni kohderyhmästäni ja pyrin pääsemään niiden yli. Ajattelen niin, että sadutuskokemusten mukana ymmärtämiseni kasvaa ja vähitellen alussa olleet ajatukset unohtuvat taka-alalle.

3.3 Interaktio

Yhteiskuntatieteiden tohtori ja tutkija Pertti Alasuutari avaa teoksessaan ”Laadullinen tutkimus” käsitettä interaktio. Interaktio on tutkittavassa tilanteessa esiintyvien asioiden, esimerkiksi perinteisten vuorovaikutussääntöjen ja ihmisten välisten valta-suhteiden, yhteisvaikutuksen tutkimista suhteessa tilanteesta saatuun informaatioon. Interaktionäkökulman ydin on siinä, että tutkitaan interaktiotilanteita kokonaisuudessaan. Siinä lähdetään ajatuksesta, ettei ole olemassa puheen puolueettomuutta, vaan kaikki puhe on asemoitua. Sen lisäksi puhe ja teksti ovat muutakin kuin vain kommunikaation keinoja ja tietoa, sillä ne heijastavat puhujan maailmasuhdetta ja opittuja kulttuurisia malleja. (Alasuutari 1995, 142–144.) Opinnäytetyössäni interaktionäkökulma on oleellinen siksi, että pohtiessani kohtaamisten luonnetta pohdin myös minusta riippuneita ja riippumattomia tekijöitä, joilla on ollut mahdollista vaikutusta ja merkityksiä kahden henkilön välisiin sadutustilanteisiin. Interaktio ottaa huomioon kontekstin eli olosuhteet. Tällaisia olosuhteista sadutusprojektissa olivat sadutusten tila ja ympäristö, aikataulut, sekä tarinan kertojan ja ylöskirjaajan väliset valtasuhteet. Näiden seikkojen huomioon ottaminen on mielestäni oleellista, jotta huomioni tilanteiden luonteista olisivat mahdollisimman totuudenmukaisia.

Interaktionäkökulman mukaan kaikkien hierarkioiden ja valtasuhteiden ulkopuolella olevaa kahden ihmisen kohtaamista ei ole olemassa. Ihmisten vuorovaikutussuhteita tulisi

tarkastella tilanteessa esiintyvien sanallisten ja sanattomien merkkien kokonaisuutena, tehdä päätelmiä kysymyksistä, vastauksista, reaktioista ja vastareaktioista itse tilanteessa. Itse tapaamisen sisällä valtasuhde saattaa muuttua useaankin eri otteeseen. Alasuutarin mukaan tutkijan saama aineisto ei ole koskaan yhtä kuin tutkimuskohde, sillä se liitetään tiettyihin kehyksiin ja sitä tulisikin tarkastella aina tietyssä tilanteessa tuotettuna. Esimerkiksi suurin osa erilaisista haastattelu-, havainnointi- ja keskustelutilanteista on jo itsessään luonnottomia. (Alasuutari 1995, 147–149, 155–156.) Avaan kokemuksiani olosuhteiden vaikutuksesta sadutustilanteisiin kappaleessa 6.

4. NARRATIIVINEN SADUTUSMENETELMÄ

Opinnäytetyöni toiminnallinen osio oli narratiivinen eli kertomuksellinen projekti, jossa pääpaino oli tarinallisissa kahdenkeskisissä tuokioissa. Tarinankeruun menetelmänä ”Mieleepainuvin muistoni sotavuosilta 1939-1945” projektissa oli sadutus. Tässä kappaleessa avaatan narratiivisuuden ja sadutus-menetelmän käsitteet.

4.1 Narratiivisuuden käsite

Narratiivi-käsite on peräisin latinan kielen sanasta ”*narratio*”, joka tarkoittaa kertomusta. Sanasta johdettu verbi ”*narrare*” tarkoittaa kertomista. Englannin kielessä latinan kielestä johdetut kantasanat on johdettu verbiksi ”*narrare*” ja substantiiviksi ”*narrative*”. Suomen kielessä käytössä ovat käsitteet kertoa ja kertomus. (Vuokila-Oikkonen 2002, 38-39.)

Narratiivisuudella eli kertomuksellisuudella tarkoitetaan asioiden ja ilmiöiden kertomuksellista luonnetta. Ajatellaan, että olemisen piiriin kuuluvat ilmiöt, asiat, elämät ja tarinat ovat olemassa inhimilliselle tietoisuudelle tarinoina ja kertomuksina. (Hankamäki 2008, 40) Tarinat ovat ihmisille tapa ymmärtää, jäsentää ja raportoida näitä asioita. Tarina on ihmisen oma henkilökohtainen kokemus, minkä vuoksi se ei välttämättä aina avaudu sellaisenaan toisille, käytännössä siis muille, kuin kertojalle itselleen. Ihmisen tarina muotoutuu kertomukseksi sen mukaan kenelle ja missä se kerrotaan. Kertomistilanne, kertomuksen säännöt ja ihmisten odotukset saattavat vaikuttaa tapaan, jolla ihminen jakaa kokemuksiaan. Ihminen voi esittää myös itsensä tarinassaan monin eri tavoin. Hän voi esimerkiksi esittää itsensä arvostettavana, hakea myötätuntoa tai osoittaa viattomuuttaan. Kerronnan avulla ihminen voi antaa esimerkiksi kokemukselleen ulkoisen muodon ja auttaa häntä sitä kautta jäsentämään kokemuksiaan. (Hänninen 1999. 15, 47-48. 1996, Hankamäki 2008, 40.)

4.2 Sadutus-menetelmä

Sadutus on narratiivinen eli kertomuksellinen menetelmä. Psykologi Monika Riihelä kehitti sadutus-menetelmän työskennellessään koulupsykologin työssään lasten parissa 1980-luvun alussa. Hänen mukaansa satu tai tarina syntyy vuorovaikutuksessa, kun kumpikin osapuoli on tilanteessa aktiivinen. Sadutus sopii kaikille ihmisille ikään tai sosiaaliseen asemaan katsomatta, sadutettava ja saduttaja voi olla kuka tahansa. Sadutus perustuu ajatukseen siitä, että jokaisella ihmisellä on oma maailmansa, josta ammentaa tarinoita, jotka ovat kuuntelemisen ja ylöskirjaamisen arvoisia. (Karlsson 2003, 100-101, Riihelä 2002.)

Sadutuksessa kerätään satuja ja tarinoita mistä tahansa aihepiiristä. Sadutus on vuorovaikutustapahtuma, jossa on yleensä kaksi osapuolta, tarinan ylös kirjaaja (saduttaja) ja tarinan kertoja (sadutettava). Saduttaa voi yksin tai ryhmässä, intiimissä tilassa tai julkisella paikalla. Saduttajan kehoitus kertoa tarina kuuluu sadutettavalle seuraavalla tavalla; ”Kerro satu tai tarina. Minä kirjaan sen ylös juuri niin kuin sen minulle kerrot. Kun tarina on valmis, luen sen sinulle ääneen ja voit vielä muuttaa tai korjata jotain, jos haluat.” (Karlsson 2003, 44, Riihelä 2002.)

Saduttaja kirjoittaa sana sanalta kertomuksen muistiin ja tarina kirjoitetaan ylös käsin. Sadutus-menetelmään kuuluu tarinan sana- ja äännetarkka ylöskirjaaminen. Tarinan loppuun kirjataan ylös sadutettavan henkilön etu- ja sukunimi, tarinan kerrontapaikka ja päivämäärä. Sadutettava saa kertoa tarinansa myös nimettömänä niin halutessaan. Sadutuksessa tekijänoikeudet säilyvät aina sadutettavalla henkilöllä, eli hän saa itse päättää, saako tarinaa käyttää muissa yhteyksissä, esimerkiksi lukea tai julkaista. Saduttaja ei arvota kertomusta, vaan ottaa sen avoimena vastaan. Oleellista on, että saduttaja on aidosti läsnä kiinnostunut siitä, mitä sadutettavalla on kerrottavanaan. Saduttaja ei esitä tarinasta myöskään lisäksymyksiä. (Karlsson 2003, 44-54. Riihelä 2002.) Mielestäni sadutus-menetelmässä on myös samantapainen pyrkimys toista ihmistä kunnioittavaan ja tasa-arvoiseen kohtaamiseen kuin dialogisessa filosofiassa.

Menetelmää on käytetty laajasti eri-ikäisten ihmisten parissa, mutta tietääkseni sadutusta ei ole ennen käytetty nimenomaan sota-ajan muistojen tallentamiseen. Ajattelin sadutus-menetelmän soveltuvan hyvin tarkoitukseen, sillä tahdoin tarinankeruu prosessissa antaa kertojille itselleen vapauden valita, kuinka paljon he kertovat kokemuksiaan sota-ajoista. Mar-

ja Saarenheimo avaa kirjassaan ”Jos etsit kadonnutta aikaa” psykologi Robert N. Butlerin käsitteen life-review, elämäntarkastelu. Elämäntarkastelu on ominaista etenkin vanhuudessa. Onnistunut elämäntarkastelu esimerkiksi muistellen on parhaimmillaan eheyttävää. On kuitenkin myös mahdollista, että iäkäs ihminen ei saavuta tyydyttävää kokonaisnäkemystä eletystä elämästään ja silloin elämäntarkastelusta saattaa tulla pakonomaista menneiden asioiden hautomista, josta on vaikeaa irrottautua vaikka haluaisi. Silloin eheytyksen sijaan ihmiselle saattaa syyllisyydentunnon ja masennuksen lisäksi iskeä epätoivo. Myös elämäntarkasteluprosessin keskenjääminen voi olla vaarallista, sillä se saattaa aiheuttaa tunteen, että eletty elämä on mennyt hukkaan. Yhtenä riskiryhmänä ovat ihmiset, jotka ovat vältäneet menneiden ajattelemista. (Butler 1963.) Halusin antaa kullekin tarinan kertojalle mahdollisuuden kertoa menneestä juuri sen verran, kuin katsoo itse sopivaksi. En voinut ennalta tietää, millaisia kokemuksia ihmisillä sodasta on ja ovatko he vaienneet vai puhuneet sota-ajasta. En halunnut millään tavoin painostaa ihmisiä kertomaan mitään, vaan halusin jättää heille valinnanvapauden ja täyden päätösvallan omaan tarinaansa. Sadutus-menetelmä antaa ihmiselle luvan vaieta siitä, mistä ihminen ei halua kertoa.

Aihesadutuksessa kerätään tarinoita tietystä aihepiiristä, jolloin suuntaa-antavana voi olla esimerkiksi jokin teema, aihe tai otsikko. Karlssonin mukaan aihesadutukseen tulisi siirtyä sen jälkeen, kun tarinan kerääjällä on kokemusta perussadutuksesta ja sadutettavan henkilön kanssa on saatu luotua toimiva ja kuunteleva ilmapiiri. (Karlson 2003, 47.) Minä ja Elina kuitenkin päädyimme aihesadutukseen ihmisten kanssa, joita emme olleet tavanneet aikaisemmin. Meillä kummallakin oli aiempaa kokemusta sadutuksesta. Sovelsimme sadutusta melko paljon, koska asetimme kertomuksille otsikon, mitä sadutus-menetelmässä ei tehdä. Päätimme, että kaikkien tarinoiden otsikkona olisi ”Mieleenpainuvin muistoni sota-vuosilta 1939-1945”, jonka pohjalta sadutettavat henkilöt saivat kertoa oman tarinansa. Perusteita otsikosta käsin saduttamiselle oli useita. Päättelimme, että sana mieleenpainuvin rajaisi sadutustilanteen muuttumista koko sota-ajan tapahtumien kuvaukseksi, jolloin tarinoista saattaisi tulla todella pitkiä, ja niitä ei voisi laittaa sellaisenaan kirjaan. Eräs tarinan-kertojakin totesi, että ”Kaikki pikkuset tapahtumat ku ottais mukaan niin tulis puoli kirjaa” (Työpäiväkirja 27.7.2009.) Ajattelimme, että joissain tapauksessa otsikko saattaisi helpottaa tarinan liikkeellelähtöä. Sana ”mieleenpainuvin” on superlatiivimuotoinen. Mieleenpainuneita muistoja voi olla paljonkin. Meillä oli tietysti omat intressimme sen suhteen, että ihmiset kertoisivat nimenomaan sota-ajasta. Otsikko karsi myös pois muut kuin sota-vuodet käsittävät muistot.

5.”MIELEENPAINUVIN MUISTONI SOTAVUOSILTA 1939-1945”- PROJEKTIN VAIHEET

Tässä kappaleessa kuvaan opinnäytetyöni toiminnallisen osion etenemisen. Tarkastelen prosessia aineistoni ja muistikuvieni avulla. Käytössäni ovat olleet muistiinpanoni, jotka koostuvat ylöskirjaamistani havainnoistani ja ajatuksistani sekä kertojien kommenteista.

5.1 Pohjatyö

Heinäkuussa 2008 päätimme Elinan kanssa aloittaa toimintamme kartoittamalla Keski-Pohjanmaan alueella toimivia sotaveteraani -invalidi ja -orpo sekä rintamanaisyhdistyksiä. Koin, että näin saisimme vaivattomasti ja kaikista tehokkaimmin käsityksen alueella elävien sodan kokeneiden henkilöiden lukumäärästä. Tiesin, että kaikki vuosina 1939-1945 palvelleet ihmiset eivät kuulu mihinkään yhdistykseen, mutta heidän kartoittamisensa olisi ollut kohtuuttoman suuri sekä aikaa vievä työ.

Otin yhteyttä Keski-Pohjanmaan sotaveteraanipiirin toiminnanjohtajaan Seppo Yli-Norppaan, joka lähetti minulle sähköpostitse listan alueella toimivista rekisteröidyistä veteraani- rintamanais- ja sotainvalidiyhdistyksistä. Otimme näiden yhdistysten puheenjohtajiin tai sihteereihin puhelimitse yhteyttä ensimmäisen kerran heinäkuu-lokakuu 2008 välisenä aikana, vuosi ennen varsinaisia sadutustapahtumia. Kerroimme Elinan kanssa projektin ideasta ja pyrimme korostamaan erityisesti sitä, että valitsemamme sadutus-menetelmä ei ole sama asia kuin perinteinen haastattelu. Avasimme sadutus-menetelmän käsitettä parhaan kykymme mukaan mahdollisimman selkeästi ja ymmärrettävästi. Lähetimme myös joko perinteisellä postilla tai sähköpostitse projektikuvauksen. Pyysimme puheenjohtajia tai sihteereitä informoimaan projektista yhdistyksen jäsenille ja kartoittamaan halukkaita tarinankertojia seuraavassa kokouksessa. Meillä itsellämme ei ollut mahdollisuutta lähteä kiertämään vierailmassa yhdistysten kokouksissa, koska projektille ei ollut vielä järjestynyt rahoitusta. Olisimme toki tavoittaneet kohderyhmäläiset paremmin kasvotusten kuin nyt puheenjohtajan viestin välityksellä.

Vastaanotto yhteyshenkilöidemme keskuudessa oli vaihtelevaa. Moni yhdistyksen puheenjohtaja epäili jäsentensä kykyä enää tarkasti muistaa sota-ajan tapahtumia. Toiset taas pitivät projektia mielenkiintoisena, tervetulleena ja ajankohtaisena. Usea yhteyshenkilö kuitenkin korosti, että ”viimeiset hetket” sotamuistojen keräämistä varten alkavat olla käsillä, joten heidän mukaansa oli hyvä, että olimme ottaneet asiaksemme toimia juuri nyt. Puhelinsoittojen jälkeen oli selvää, että projekti kannattaisi toteuttaa. Kutsuimme tulevia kokoontumisia nimillä sadutustapahtuma tai tarinankeruu-tapahtuma. Sadutustapahtuma nimen käyttäminen oli välillä vaikeaa siksi, että se ei selityksistä huolimatta aina selvästi kään auennut yhteistyötahoillemme. Usean puhelinkeskustelun aikana saattoi havaita, ettei vastapuoli ymmärtänyt tarveitamme valita tarinoiden keruun tavaksi juuri sadutusmenetelmää. Moni taas yhdisti sadutusmenetelmän perinteiseen haastatteluun selityksistämme huolimatta.

Soitimme keväällä 2009 yhteyshenkilöillemme uudelleen. Sovimme tarkoista tapaamisajankohdista ja paikoista. Sovimme kunkin yhdistyksen kanssa yhden päivän, jolloin tulisimme heidän luokseen keräämään tarinoita. Ehdotimme tilaksi aina kunkin yhdistyksen omaa kokoontumistilaa. Onneksi kokoontumistila löytyi jokaiselta yhdistykseltä.

5.2 Ennako-ajatukseni

Mietin ennen projektin toiminnallisen osion käynnistymistä, olisiko kahden tai useamman toisistaan elämänkokemuksellisesti niin kaukana olevan henkilön ylipäätään mahdollista kohdata aidosti toisiaan. Olisiko kohtaamisen esteenä joissain tilanteissa muistojen liian raskas taakka? Entä jos ihmiset kokisivat, että haluan udella sota-ajoista ja tavoitteeni olisivatkin heille vain veitsen kääntämistä hiljalleen arpeutuvissa haavoissa? Olisivatko ihmiset halukkaita puhumaan juuri minulle, nuorelle tytölle, jolla ei ole minkäänlaista tietoa tai kokemusta sodasta? Pelkäisivätkö he kertoa asioita, haluaisivatko he kenties suojella kuulijaa omilta kokemuksiltaan? Vai olisivatko kokemukset heille itselleenkin liian kipeitä, jotta niistä enää haluaisi puhua?

Ajattelin ennen varsinaisten sadutusten alkamista, että sadutusmenetelmän perimmäisen idean ja luonteen selvittäminen kohderyhmälle tulisi varmasti olemaan haastavaa. Tulisi olemaan vaikeaa tehdä pelkkien sanojen avulla ymmärrettäväksi sitä, miksi olen valinnut

juuri kyseisen menetelmän. Omakohtaisen kokemuksen kautta on mahdollista huomata, mikä ero sadutuksella on esimerkiksi perinteiseen haastatteluun nähden. Minun mielestäni haastattelussa ladataan asioita ja käsitteitä jo kysymyksenasettelussa. Kysymyksiin voi tietysti olla vastaamatta tai vastata aiheen vierestä.

Mietin ennalta, että menetelmän nimi tulisi herättämään kohdetyhmässä monenlaisia tunteita, sillä se olisi todennäköisesti lähes jokaiselle ennalta tuntematon. ”Sadutus” herättää sanana heti mielleyhtymiä. Se viittaa sanana satuun ja meidän tarkoituksenamme oli kerätä aihesadutuksella mieleenpainuvia muistoja. Koin, että sana täytyi avata kunnolla kohde-ryhmälle, jottei väärinkäsityksiä tai -ymmärryksiä pääsisi syntymään. Ajattelin myös, että yhteyshenkilöiden välityksellä mennyt viesti saattaisi muuttaa muotoaan matkalla kohde-ryhmälle.

Meille oli jo ennakkoon ehdotettu sadutuksia henkilöiden kotona. Kyseessä oli henkilöitä, jotka eivät erinäisistä syistä päässeet osallistumaan sadutustapahtumiin. Suostuimme niihin, sillä ne olivat erilaisia kuin varsinaiset kokoontumiset. Sen vuoksi ne sopisivat myös hyvin vertailukohdiksi näille tapahtumille.

5.3 Projektin tavoitteet muotoutuvat

”Mieleenpainuvin muistoni sotavuosilta 1939-1945”- projektin sosiaalisina tavoitteena oli kuulluksi tulemisen tarpeen toteutuminen. Yhteisöllisinä tavoitteina oli saada projektiin osallistujat tuntemaan läsnäolonsa ja oma tarinansa tärkeäksi, sillä jokaisen yksilön panos on oleellinen ja arvokas sota-ajan muistojen arkistoinnille ja projektin etenemiselle.

Toivoin, että sadutus-menetelmä avaisi ovet mahdollisimman tasa-arvoiseen kohtaamiseen tarinankertojan ja kirjaajan välillä. Kuulluksi tulemisen tarve on osa jokaista ihmistä, ja juuri näitä tarpeita sadutus-menetelmä palvelee. Halusimme järjestää nimenomaisesti tilaisuuksia, joissa ihmiset paitsi tapaisivat toisiaan, myös tulisivat kuulluksi niin halutessaan.

Henkilökohtaisina tavoitteinani minulla oli omien resurssieni ja toimintatapojeni tarkastelu. Minulla oli myös henkilökohtaisia intressejä tarinoiden suhteen. Rintamakarkuruus ja sotavankileirikokemukset kiinnostivat minua, koska niistä ei ole ilmestynyt paljon julkai-

suja. Itse ajattelen, että tutkijan on hyvä tiedostaa omat ennakko-oletuksensa ja henkilökohtaiset kiinnostuksenkohteensa, jotta hän voi oppia uutta. Myös omien ennakkoajatusten kyseenalaistaminen pitää avoimena uuden oppimiselle.

Kuvasin luvussa 2.1.2 Buberin käsitettä Minä-Se-suhteesta. Koska olen työskennellyt isohkossa hoitokeskuksessa, minulla on omakohtaisia negatiivisia kokemuksia laitospaikasta ilmapiiristä, jossa Minä-Se-suhde näkyi joskus konkreettisesti hoitajien suhtautumisessa potilaisiin. Työ vaikutti joskus pahimmillaan ”liukuhihnatyöltä”, jossa jotkut sosiaali- ja terveysalalle koulutetut ihmiset hoitivat työnsä rutiininomaisesti. Minusta näytti joskus siltä, että he unohtivat työskentelevänsä ihmisen kanssa, eivät pysähtyneet kuuntelemaan potilasta ja olleet aidosti kiinnostuneita hoidettavistaan. Uskon, että monesti syynä kuvaamalleni toiminnalle oli hoitajien kiire ja kohtuuttoman suuri työtaakka. Huomaamattani myös minä toimin joskus minäkeskeisesti. En aina pahimman kiireen ja stressin keskellä nähnyt vanhuspotilaan takaa ihmistä persoonana, vaan puhuin vanhuksille kuin lapsille ja suoritin vain työni. Halusin sadutusprojektin kohdalla kohdata ikäihmiset kanssani tasa-arvoisina yksilöinä.

Buberin mukaan olennainen eletään läsnäolossa, esineellinen menneisyydessä. Yhteys Siinään on välitön, eikä Minän ja Sinän välillä tulisi olla pyrkimystä, pyydetä eikä ennakoimista. Kaikki keinot ovat este. Kohtaaminen tapahtuu vain siellä missä keinot ovat sortuneet. (Buber 1993, 15-16, 34-35.) Ajattelen Buberin tarkoittavan keinoilla kaikkea sellaista, johon ihminen syyllistyy omaa päämääräänsä ajaakseen. Keinoja voisivat sadutusprojektin kohdalla olla esimerkiksi pyrkimykset suostutella ihminen kertomaan jotakin sellaista yksityiskohtaista tietoa sodasta, joka saduttajaa itseään kiinnostaa. Tavoitteenani oli mennä sadutustilaisuuksiin ilman paineita omasta onnistumisestani tai ilman Buberin kuvaamia keinoja, pyrkimyksiä ja odotuksia mistään tietystä lopputuloksesta, jotta pystyisin keskittymään toisiin ihmisiin. Jos kykenisin toimimaan ilman paineita, minulla olisi ehkä mahdollisuus kohdata ihmisiä mahdollisimman pyyteettömästi, kuunnella ja olla aidosti läsnä.

Aiempien sadutuskokemusteni perusteella ajattelin, että sadutustilanteessa läsnäolo ei ole minulle mikään itsestäänselvyys. Huomasin aikaisimmissa sadutuskokemuksissani, että ajatukseni saattoivat joskus saduttaessa lähteä harhailemaan esimerkiksi siihen, saanko käsialastani selvää kun luen sen ääneen kertojalle. Tavoitteenani oli siis läsnäolo, jolla tarkoitan tilanteessa avoimin mielin olemista ja toisen kuuntelemista.

Tavoitteenani oli myös kokonaisuuden hallinta, ajoittuihan projekti melko pitkälle aikavälille. Projektin suunnitteluun ja toteutukseen kuului myös osa-alueita, joista minulla ei ollut aiempaa käytännön kokemusta. Tällaisia olivat esimerkiksi projektin rahoituksen suunnittelu ja toteutuminen.

5.4 Sadutuskiertueen kuvaus

Aloitimme Elinan kanssa 13 Keski-Pohjanmaan kuntaa käsittävän sadutuskiertueemme Perhosta 4.7.2009 ja päätimme sen Kokkolaan 8.10.2009. Tilaisuuden kulku pysyi jokaisessa paikassa suunnilleen samankaltaisena. Minä ja Elina saavuimme yleensä sadustilaisuuteen hiukan ennen tilaisuuden varsinaista alkua, jotta ehdimme tavata rauhassa yhteyshenkilömme ja tutustua tiloihin. Olimme aina etukäteen pyytäneet yhteyshenkilömme järjestämään kaksi erillistä tilaa, jossa kahdenkeskinen sadutus olisi mahdollista järjestää. Kun ihmiset saapuivat paikalle, kättelimme jokaisen kanssa ja esittelimme itsemme ensimmäisen kerran. Itse en useinkaan jännittänyt kertojien tapaamista ryhmänä, vaan suurimmat huoleni kohdistuivat siihen, ehtisinkö sadustilanteessa kirjoittaa tarinan sanatar-kasti ylös. Ryhmät olivat enemmän tai vähemmän yhteisöjä. Ventolan mukaan yhteisöä voidaan kuvata alueellisena ihmisten joukkona, joita yhdistää esimerkiksi jokin yhdistävä nimittävä tekijä. (Ventola 2005, 34) Ymmärsin, että kaikki saduttamani ihmiset kuuluivat johonkin sotaveteraani- rintamanais- tai vastaavaan paikallisyhdistykseen. Ihmiset siis tunsivat toisensa entuudestaan, joten sillä on varmaankin vaikutusta siihen, että jokaisessa tilaisuudessa oli jo lähtökohtaisesti melko rento tunnelma.

Yleensä joimme tilaisuuden aluksi kahvit, jotka yhdistys oli järjestänyt. Olimme kahvipöydässä tarinankertojien kanssa lähtökohtaisesti mielestäni samanarvoisessa asemassa. Ihmiset juttelivat paitsi keskenään, myös meille. Juttelimme vapaasti ja hyvin monenlaisista asioista. Kahvipöytäkeskusteluissa puhuttiin myös sota-ajoista, mutta ei kovin henkilökohtaisella vaan ennemminkin yleisellä tasolla. Monet olivat myös kiinnostuneita projektistamme ja kyselivät siitä. Kerroimme projektistamme ja sadutus-menetelmästä aina kaikille paikallaolijoille yhteisesti.

Olimme myös valmistautuneet vastaamaan kysymyksiin, joita tulikin usein. Kysymykset liittyivät ja keskittyivät yleensä tarinan kestoon ja muotoon. Kysymykseen tarinan kestosta vastasimme, että olisi oleellista, ettei tarina lähde rönstyilemään ja että kertojien täytyy ottaa huomioon muut paikan päällä omaa vuoroaan odottavat kertojat. Moni myös tiedusteli mahdollisuuksiaan kertoa enemmän kuin yksi tarina. Monelle oli selvästi vaikeaa päättää, mikä on ollut ”Mieleenpainuvin muistoni sotavuosilta 1939-1945”. Vastasimme, että tarkoitus on että kukin kertoisi yhden tarinan, johon voisi halutessaan liittää useampia mieleenpainuvia asioita.

Halukkaat kertojat tulivat yksi kerrallaan joko minun tai Elinan mukaan sadutettaviksi. Kertasin aina ennen sadutuksen alkua tarinan otsikon. Sovin sadutettavien kanssa aina eräänlaisesta yhteisestä merkkikielestä, jonka minä ja Elina olimme kehittäneet ensimmäisen sadutuspäivän jälkeen, koska kerronta oli ollut melko nopeaa. Kerroin, että nostan vasemman käteni ylös, mikäli kertojan täytyisi hidastaa tarinansa kertomista, jotta minä ehtisin kirjoittaa tarinan sananmukaisesti ylös. Merkistä olikin usein hyötyä. Aiemmista sadutuskokemuksistani tiesin, että ihminen, jolla on nopea puherytmi, ei välttämättä huomaa sitä itse. Kaikki eivät halunneet kertoa tarinaansa suullisesti, vaan muutama ihminen oli kirjoittanut tarinansa valmiiksi paperille ja antoi sen. Juttelin sadutettujen ihmisten kanssa yleensä sadutuksen jälkeen. Minulla ei ollut mitään ennalta suunnittelemani palautekysymyksiä mukana. Pyrin kuitenkin kysymään ihmisiltä miltä sadutustilanne tuntui. Osa kertoi yhdellä sanalla tai lauseella ja toiset jäivät juttelemaan kanssani pidemmäksikin aikaa. Tuon kertojien kommentteja esille koko ajan tämän opinnäytetyöni ajan. Yleensä kukin sadutettu ihminen lähti tilaisuudesta pois oman sadutusvuoronsa jälkeen.

Keräsimme sadutusprojektin aikana yli sata tarinaa. Jokainen kertoja antoi julkaisuluvan omalle tarinalleen ja vain kaksi ihmistä kertoi tarinansa minulle nimettömänä. Sadutettuja sotamuistoja sisältävä kirja painatetaan kokkolalaisella Antti Välikangas Oy:llä kesäkuussa 2010. Järjestämme myös kirjanjulkaisutilaisuuden kesäkuussa Kokkolan kaupunginkirjastossa. Olemme informoineet kirjanjulkaisutilaisuudesta tarinankertoja jo sadutuskierroksen aikana.

Sadutuksessa sana ”satu” tai ”tarina” ei sisällä vaatimusta esimerkiksi kronologisesta etenemisestä, vaan tarina voi olla millainen tahansa. Kertoja itse määrittelee sen omalla tarinallaan. (Karlsson 2003, 46) Huomasin sadutuskierroksen aikana kuitenkin useaan ottee-

seen, että hyvin moni kertoja oli tarkka siitä, että oma tarina etenisi loogisesti ja asiat tulisivat kerrotuksi siinä järjestyksessä, kuin ne ovat tapahtuneet. Eräät tarinankertojat esimerkiksi pohtivat ennen sadutusta seuraavasti; "Mitenköhän saa kerrottua sillä tavalla selkeästi, että se tarina etenee?" (Työpäiväkirja 11.8.2009) ja "Vanhana ei muista eikä pysty järjestelmällisesti asioita tuora etenhän" (Työpäiväkirja 27.7.2009) Samanlaisia kysymyksiä ja pohdintoja esiintyi monella muullakin ennen sadutuksen alkua tai tarinan ääneen lukemisen jälkeen.

Jukka Hankamäen mukaan dialoginen suhde avautuu usein myös kolmanteen osapuoleen, koska ihmisen elämään sisältyvät myös kaikki hänen ihmissuhteensa. (Hankamäki 2008, 227.) Jo ennen sadutusprojektin toiminnallisen osion alkamista pohdin, kuinka minun pitäisi suhtautua, jos tarinoissa tulee esille kolmansia osapuolia, jotka mainitaan nimillä tai muutoin tunnistettavasti. Ymmärsin, etten voisi laatia minkäänlaisia ehtoja ja sääntöjä tarinankertojille, sillä silloin rajoittaisin vain heidän sananvapauttaan sekä mahdollisuuksiin kertoa vapaasti mistä haluavat ja idealta putoaisi pohja. Projektin toiminnallisen osion aikana jouduin kuitenkin muutaman kerran vaikeaan tilanteeseen. Yhden sadustilaisuuden alussa minulta kysyttiin "Voiko sellaisen tarinan kertoa, jossa näkee että toiselle tapahtuu jotakin" (Työpäiväkirja 11.8.2009) Oli vaikea antaa kysymykseen yksiselitteistä vastausta, mutta sanoin, että se sopii. Kasvatustieteen dosentti Liisa Karlssonin teos "Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin" kertoo, kuinka omalla tarinalla on mahdollista myös satuttaa toisia. Koska kyseessä oli projekti, jossa julkaisuluvan saaneet sadutetut muistot päätyisivät kirjaan, jouduin miettimään, kuinka toimin, jos kohdalleni sattuisi sellaisia tarinoita, joissa kolmas osapuoli olisi esitetty tarinassa tunnistettavasti huonossa valossa. Silloin asia kehoitetaan ottamaan puheeksi kertojan kanssa. (Karlsson 2003, 139) Olisin joutunut jättämään sellaiset osiot julkaistuista tarinoista pois.

Dialogisen toiminnan yhtenä tunnusmerkkinä on luvussa 2.1.3 mainitsemani tunnustuksellisuus. Koen tunnustukselliseen puheen tunnusmerkkien toteutuneen sadutusprojektissa, sillä mielestäni jokainen sadutettu tarina on aina jossain määrin tunnustuksellinen. Projektissamme kerätyt tarinat ovat omaelämäkerrallisia sota-ajan muistoja. Muistot kumpuavat ihmisen sisältä, hänen omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan ja siten ne ovat henkilökohtaisia. Tunnustuksellinen puhe edellyttää luottamusta. Itsekin koin sadutusprojektin aikana, että mitä pienempi ryhmä on, sitä helpommin luottamus ainakin syntyy.

6. KOHTAAMMEKO? – KOKEMUKSIA TARINOIDEN LÄHTEILTÄ

Opinnäytetyöni tutkimuskysymyksen asettelu oli minulle pitkään hämärän peitossa. Tutkimuskysymykseni asettui lopulliseen muotoonsa sadutustapahtumien ollessa jo ohitse. Sadutustilanteet olivat kaikki uniikkeja ja koin projektin aikana hyvin monenlaisia tilanteita, kohtaamista, kohtaamattomuutta ja kaikkea siltä väliltä. Olin saduttanut yli 50 ihmistä, joten takana oli 50 erilaista kohtaamista. Mietin, mitkä kaikki osatekijät olivat olleet vaikuttamassa kunkin tilaisuuden ja kahdenkeskisen sadutushetken luonteeseen. Olin miettinyt paljon kahden ihmisen kohtaamiseen liittyviä kysymyksiä. Mietin, mikä tekee toisesta kohtaamisesta intensiivisemmän kuin toisesta? Mikä tekee kohtaamisesta kohtaamisen ja miksi kaksi ihmistä eivät toisinaan kohtaa?

Nostan tässä luvussa esille merkityksellisiä kohtaamisia sekä tapauksia, joissa kaikki ei osunut kohdalleen dialogisen filosofian näkökulmasta katsottuna. Otan kokemuksieni erittelyssä huomioon myös interaktionäkökulman, jonka käsitteen olen jo avannut kohdassa 2.3 Interaktio.

6.1 Huomioita vallankäytöstä sadutustilanteissa

Kerroin luvussa 2.5, kuinka valtasuhde saattaa muuttua itse tapaamisen sisällä. Sadutustapaamisissa kävi ilmi tilanteita, joissa kertojan oma ammattitausta vaikutti kohtaamisen luonteeseen. Eräässä tapauksessa huomasin selkeästi, kuinka tasa-arvoiseen kohtaamiseen pyrkiminen ei onnistunut. Sadutustilanteissa oli aina lähtökohtaisesti minun asettamani konteksti eli olosuhteet tulevalle sadutustilanteelle. Minulla oli hallussani sadutettavalle oleellinen informaatio menetelmästä, joten yleensä kahdenkeskisen tapaamisen alussa huomasin selkeästi olevani kahdenkeskisessä tilanteessa se, joka saneli ohjeita, suuntia ja yhteistä merkkikieltä. Tilanne ei siis ollut koskaan lähtökohtaisesti täysin ennakkoehdoton tai arvovapaa. Katsoin ohjeistamiseni kuitenkin kuuluvan asiaan, sillä muutenhan en olisi voinut saduttaa ollenkaan. Eräässä tilanteessa kertoja kuitenkin kokemuksieni mukaan häiriintyi alun ohjeistuksesta, vaikka pyrin vain siihen, että meillä olisi yhteinen kieli ja sanasto. Kertoja otti itselleen vallan. Tilanteesta tuli opettaja-oppilas-asetelma, kun hän tarkkaili minun ylöskirjaamistani ja jopa käsialaani. Minun oli vaikea kirjata tarinaa ylös, koska

koin, että hän keskittyi tarinansa kertomiseen sijaan enemmän minun toimintaani, eli kuuntelemiseeni ja ylöskirjaamiseeni. Koin tilanteen epämukavaksi, koska ilmapiiri ei ollut rento ja tunsin, että hän tarkkaili minua arvioivaan sävyyn. Tarinan ylöskirjaamisen jälkeen hän katsoi tarkkaan ylöskirjaamaani tarinaa ja sanoi, että ”saatkohan sinä tuosta mitään selvää?” Tutkimuskirjallisuudessa on todettu sukupuolen ja koulutustaustan olevan yhteydessä siihen millaisia kertomuksia ihmiset kertovat itsestään (Roos 1987, 61). Sadutettavana ollut henkilö oli kertomansa mukaan luonut elämäntyönsä opettajana. Mietin syitä hänen käytökseensä. Saattoi olla, että hän testasi minun kykyjäni kuunnella ja sitä, mitä olin sanonut sananmukaisesta ylöskirjaamisesta. Ehkä hän kokeili sanojeni painavuutta.

6.2 Kiire estää pysähtymästä

Minulla ei ollut sadutusprojektin alkaessa tarkkaa tietoa siitä, kuinka suuri tarinoiden lukumäärä tulisi olemaan. Tilaisuuden järjestäjät olivat antaneet omia arvioitaan kunkin yhdistyksen tarinoiden kertojien lukumäärästä, mutta nämä arviot eivät olleet lopullisia. Mietin paljon sitä, kuinka pitkään yksi ihminen saattaisi kertoa omaa tarinaansa. Jos kertojia olisi useita, saattaisivat muut paikallaolijat väsyä odottamiseen ja sadutuskirjasta tulisi todella pitkä. Ääneen sanomattomia tarinan kestoa rajoittavia tekijöitä oli olemassa. Esimerkiksi sadutuksen otsikko, "Mieleenpainuvin muistoni sotavuosilta 1939-1945", rajasi tarinankertojan mahdollisuuksia. Joissain tapauksissa yhteyshenkilöt olivat oma-aloitteisesti asettaneet sadutustilaisuudelle keston. Ymmärsin syyn olevan siinä, että iäkkäämmät ihmiset väsyvät nopeammin, joten yhteyshenkilömme olivat paitsi tarinansa kertovien henkilöiden lukumäärällä, myös tuntimäärällä pyrkineet rajoittamaan tilaisuuden paisumista liian pitkäksi. Toisaalta jotkut tarinan kertojat itse ilmoittivat jo tilaisuuden aluksi, että heillä on aikaa odottaa. Toisinaan ihmisillä oli omia menoja tai kiireitä. Tästä esimerkkinä oma muistiinpanoni erään sadutustilanteen jälkeen.

Henkilö halusi ensimmäisenä sadutettavaksi, sillä hänellä oli juuri tullut vieraita kylään kun hän oli lähtenyt kyseiseen tilaisuuteen. Kiire ei näkynyt niinkään kerronnassa, mutta ehkä taustalla oli kuitenkin ajatus, että vieraat odottavat. Lisäksi hän kysyi aivan ensimmäiseksi kysymyksen (juuri kun oli saapunut paikalle) että "kauanko tämä kestää?". Näin ollen en voi sanoa, että kiireetön ilmapiiri olisi päässyt toteutumaan kyseisen henkilön kanssa. Henkilö oli kaiken lisäksi istunut kahvihuoneessa pöydän reunimmaiseksi. En tiedä, oliko se sattumaa vai tarkoituksen mukaista. Myöhemmin ajattelin hänen ehkä tahto-

neen päästä ensimmäisenä kertomaan tarinansa, jotta ehtisi myös pian kotiin. (Työpäiväkirja 11.9.2009.)

Kohtasimme Elinan kanssa vastaavanlaisia tilanteita useasti. Pidimme ehkä itsestäänselvyytenä sitä, että ikäihmisillä on aikaa, eikä useinkaan kiire minnekään. Näin ei kuitenkaan ollut. Osa ihmisistä oli tullut kertomaan tarinansa kiireessä ja se myös näkyi muun muassa siten, että he olivat usein sadutustilanteessa hieman rauhattomasti, eivätkä olisi esimerkiksi jaksaneet kuunnella sadutuksen ohjeistusta uudestaan. En tietenkään voi tietää, millaisen kokemuksen sadutustilanne heille jätti. Minun kokemukseni mukaan kiire ja aikataulutus joka tapauksessa estivät usein kahdenkeskiseen tilanteeseen pysähtymistä ja siitä nauttimista. Tunnelma oli usein odottava sanan negatiivisessa merkityksessä. Oleminen oli rauhatonta ja keskittyminen puuttui. Usein kiireisemmät ihmiset eivät myöskään jääneet juttelemaan tai antaneet paljon palautetta sadutuksesta, vaan vastasivat vain parilla sanalla tai yhdellä lauseella.

6.3 Tilan vaikutus kohtaamisiin

Yksi merkittävä tekijä sadutustilanteissa tapahtuneissa kohtaamisissa oli tilan ja ympäristön vaikutus osapuoliin. Rauhallisessa, pienessä tilassa tapahtuneet sadutushetket olivat selvästi intiimimpiä ja korostivat yhdessäoloa enemmän kuin laajemmat tilat, johon tuntui hukkuvan. Vaikka olimme etukäteen toivoneet yhteyshenkilöiden järjestävän kaksi erillistä tilaa, emme aina saaneet sellaisia. Sadutin esimerkiksi kerran olosuhteiden pakosta eteisessä ja kerran ravintolassa. Kerran sadutin Elinan kanssa myös samassa tilassa. Suljettu tila mahdollistaa ja varmistaa kokemuksieni mukaan kahdenkeskisen rauhan. Minulla on monta kokemusta siitä, kuinka avoimen tilan läpi tai ohi kulkeneet ihmiset keskeyttivät tarinahetken. Kertojan keskittyminen herpaantui, syntynyt yhteys katosi ja palasimme ikään kuin takaisin alkuun.

Kotiympäristössä tapahtuneet sadutustilanteet jäivät mieleeni kiireettöminä ja lämpiminä. Eräs nainen vieraili sadutustilaisuudessa, mutta hän ei tahtonut tuolloin itse tarinankertajaksi. Hän otti minuun yhteyttä viikon myöhemmin ja pyysi kotiinsa. Nainen kertoi, että hän oli aikaisemmin pyrkinyt työntämään sota-ajan tapahtumia mielestään pois, eikä ole halunnut muistella niitä aktiivisesti. Vierailu sadutustilaisuudessa oli muuttanut hänen mie-

lensä. Hän sanoi olleensa tyytyväinen, että ulkopuolelta tullut kiinnostus ja kannustus tarinoiden jakamiseen olivat saaneet hänet viimeinkin asettumaan itselleen vaikeiden muistojen äärelle. Hän oli kirjoittanut kodissaan tarinansa paperille ja antoi sen minulle. Luulen, että tuossa tapauksessa kotiympäristö onkin tuntunut turvalliselta ja helpommalta ympäristöltä tälle naiselle alkaa lähestyä itselle vaikeita muistoja. Koti on ihmisen oma alue, jossa ihminen saa olla vapaasti ja omanlaisensa, sillä se on hänen oma reviirinsä.

Tila voi kokemuksieni mukaan myös estää luottamuksellisen ilmapiirin syntymisen. Esimerkkinä tästä on eräs sadutustapahtuma, joka järjestettiin ravintolassa.

Olimme Elinan kanssa saduttamassa ravintolan isossa ruokasalissa, kumpikin oman tarinan kertojamme kanssa. Ruokasaliin alkoi virrata ihmisiä lounastamaan. Eräs paikalla ruokaillut mies totesi sadutukseni jälkeen minulle, että "tytöt ovat arvokkaalla asialla". Kiitin ja lähdin hakemaan ravintolan kokoushuoneesta seuraavaa tarinan kertojaa. Kun olin menossa uuden sadutettavan kanssa etsimään rauhallisempaa tilaa, niin sama lounastamassa ollut mies sanoi; "älkää menkö, tuo on niin mielenkiintoista juttua". Totesin hänelle "Niin, juuri sen takia. Kaikki henkilöt eivät ehkä halua tarinaansa ehkä kuultavan tai julkaistavan, joten parempi olla kaksin". Jouduimme tilojen puutteen vuoksi siirtymään ravintolan baarin puolelle, ja välillä ohitsemme meni ihmisiä. Osa ihmisistä vilkuili ja tuijotti suuntaamme. Kertojakin huomasi sen ja joutui hetkellisesti tarinansa rajuimpien kuvausten kohdalla kuiskaamaan minulle jotain kohtia tarinastaan, jotka sitten kirjoitin ylös. Esitin hänelle pahoitteluni sadutuksen jälkeen, mutta hän kuitenkin sanoi, ettei se haitannut mitään. (Työpäiväkirja 16.7.2009)

Yllä oleva kuvaus on esimerkki siitä, että yksityinen tila olisi sekä tarinan kertojan, että ylöskirjaajan keskittymisen, hetken intensiivisyyden ja ainutkertaisuuden vuoksi oleellinen. Se on oleellista myös keskinäisen luottamuksen syntymisen kannalta, joka viimeisen saduttamani veteraanin kanssa jäi nyt puolitiehen. Minun olisi pitänyt pohjatyöni aikana vielä tarkistaa kyseisen sadutustapahtuman yhteyshenkilöltä, että tapahtumapaikassa on varmasti tilat, joissa voi olla kahden kesken. Tunsin tapahtuneen jälkeen surua siitä, että sadutustilanne oli ollut julkisella paikalla, vaikka olimme luvanneet kertojille kahdenkeskisen sadutuksen. Erityisen pahalta minusta tuntui se, että kertoja joutui varomaan sanojaan ja kuiskaamaan asioita. Sadutettava kertoi tarinan olosuhteisiin nähden kuitenkin rauhallisesti, eikä vaikuttanut loukkaantuneelta. En kuitenkaan kokenut ansaitsevani kertojan luottamusta tilanteessa, jossa en voinut taata kertojalle rauhaa ja yksityisyyttä.

6.4 Kohtaamattomuutta

Olimme Elinan kanssa kutsuneet Vetelin sadutustapahtumaan paikallismediaa. Opinnäyte-työni toiminnallisen osion ohjaaja Minna Koivula oli seuraamassa päivän tapahtumia ja sadutustilanteita. Olin pyytänyt paikalle myös Seinäjoen ammattikorkeakoulussa opiskele-vaa ystävääni Malena Haglundia kuvaamaan Vetelin päivän tapahtumia. Olin sopinut Ma- lenan kanssa, että hänen tehtävänsä on ideoida ja toteuttaa tulevan sadutuskirjan visuaali- nen ilme. Pohjanmaan uutisten toimittaja oli myös paikalla tekemässä juttua päivän uutis- katsaukseen. Toimittaja kysyi, voisivatko he kuvata päivän ensimmäistä sadutusta. Kysyin sadutettavan henkilön mielipidettä asiaan ja hän vastasi myöntävästi. Vaikka itse sadutus sujui olosuhteisiin nähden hyvin, en koe toimineeni eettisesti oikein. En voinut ennalta tietää, millaisen tarinan henkilö tulisi kertomaan. Sen sijaan on selvää, että syvää yhteyttä ei voi syntyä sadutettavan ja sadutetun välillä, kun ympärillä on kamera tallentamassa ta- pahtumia ja lisäksi useampia ihmisiä on seuraamassa tilannetta. Jos olisin pitänyt tiukem- min kiinni alkuperäisistä perusteluistani käyttää tarinankerronnan menetelmäni kahdenvä- listä sadutusta, olisin antanut kertojalle mahdollisuuden kertoa tarinan hänen yksityisyyt- tään arvostaen. Lainasin Hankamäen ajatuksia luottamuksellisuudesta ja tunnustuksellisesta puheesta luvussa 2.1.2. Nyt tekemäni ratkaisut eivät edesauttaneet luottamuksen synty- mistä.

Toisen huonon valinnan tein samana päivänä Vetelin tapahtumassa. Pyysin Malenan ku- vaamaan yhtä sadutustilannetta, jonka kulkua kuvaan seuraavassa muistiinpanossani.

Henkilö kertoi ensin rauhallisesti, mutta muutaman lauseen jälkeen hän alkoi kertoa tarinaa Malenalle ja Minnalle suunnaten. Hän ei siis huomannut merk- kiä, jonka olimme sopineet, käsi ylhäällä kun toivoin hänen pysähtyvän het- keksi, jotta ehtisin kirjoittaa paremmin. Jouduin siis useaan otteeseen katkaista hänen tarinansa puheellani ja luullakseni se häiritsi hänen tarinankerrontaansa. Hän ei myöskään kuunnellut kovin tarkasti antamiani ohjeita, sillä heti tarinan kerronnan jälkeen hän nousi välittömästi ylös ja oli jo lähdössä, ennen kuin olin ehtinyt kysyä uudelleen hänen nimeään. (Työpäiväkirja 22.7.2009)

Minun olisi pitänyt pyytää Malenaa valokuvaamaan tilannetta vasta itse sadutuksen jäl- keen, eikä sen aikana. Nyt tilanteessa oli sadutettavan ja saduttajan lisäksi kaksi muutakin ihmistä ja kertoja. Jälkeenpäin ymmärsin, että tilanne olisi pitänyt rauhoittaa esimerkiksi siten, että olisin pyytänyt Minnan sivummalle istumaan, sillä se toimi myöhemmin. Näin hetken intiimiys olisi mahdollisesti toteutunut paremmin. Myös omat paineeni välittyivät

varmasti olemuksessani ja toiminnassani kertojalle. Minun oli vaikeaa keskittyä olennaiseen, toiseen ihmiseen ja hänen kuuntelemiseensa, sillä lähes kaikki keskittyminen meni siihen, että yritin ehtiä kirjoittamaan kaiken ylös. Mitä enemmän koin, että kertojan oleminen alkoi olla levotonta, sitä enemmän ahdistuin itse, vaikka minun vastuullani olisi ollut rauhoittaa tilanne. Tässä tilanteessa huomasin samalla myös sadutus-menettelyn heikot puolet. Liisa Karlssonin teos ”Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin” ei kerro ongelmista, jotka liittyvät sadutuksen sanatarkkaan ylöskirjaamiseen. Juuri kirjaamisen kiire koitui useaan otteeseen ongelmaksi asti ikäihmisten sadutuksessa. Koin ongelmalliseksi sen, etten yksinkertaisesti tiennyt, kuinka toimia tilanteissa, joissa kertojalle osoittamani merkit tai toistuvat pyynnöt hidastaa kertomisnopeutta eivät auttaneet. Noina hetkinä koin olevani oravanpyörässä, jossa nopea kerrontanopeus teki ylöskirjaamisestaniikin vaikeaa ja kaikki energiani meni siihen, että pysyin kerronnan mukana.

Huomasin sadutusprojektin aikana moneen kertaan, että tarinankertoja sekä kiinnosti että mietitytti se, mitä minä heiltä odotin ja mitä haluan kuulla. Erityisesti naispuolisilla ihmisillä oli tarve pyrkiä toimimaan jotenkin oikein, ja he kokivat tarvitsevansa sääntöjä tai malleja. Mietin, oliko tiettyjen naisten kohdalla kyse siitä, että he tunsivat, etteivät heidän tarinansa ole yhtä arvokkaita kuin sotaveteraanien, koska he eivät olleet taistelleet rintamalla? Moni kysyi, minkälainen tarinan tulisi olla ja vastasin, että tarinan kertoja saa itse päättää, mikä on satu tai tarina. Korostin usein, että kaikki tarinat ovat yhtä arvokkaita, eikä niitä voi arvottaa, mutta jotkut naiset epäilivät omia kykyjään kertoa kiinnostavaa tarinaa. Tämä näkyi muun muassa siinä, että varoivat sitä, mitä sanoivat ja etsivät tapoja ilmaista asioita. Heidän oma suhteensa kertomaansa tarinaan oli kokemukseni mukaan vähättelevä, sillä he kommentoivat omaa kertomustaan vähättelevään sävyyn. Kirjasin ylös muutamien ihmisten omia kommentteja tarinoistaan; ”Minä oo mikään satutäti koskaan ollu” (Työpäiväkirja 27.7.2009), ”Ei minulla oo mitään erikoisia muistoja” (Työpäiväkirja 11.8.2009) tai ”Onko tämä nyt tarpeeksi hyvä?” (Työpäiväkirja 22.7.2009). Heidän tarinansa olivat myös yleensä lyhyitä ja he vaikuttivat hermostuneilta, eivätkä oikein osanneet olla rauhassa paikoillaan. Juuri niiden ihmisten, jotka epäilivät omia kykyjään ja tarinansa kiinnostavuutta, oli vaikea heittäytyä hetken vietäväksi, koska he minun havaintojeni mukaan sadutus-tilanteessa estivät itse itseään. Niin ikään kohtaamiset näiden ihmisten kanssa jäivät puolitiehen, koska heihin oli vaikeaa saada kontaktia.

6.5 Kohtaaminen välitilassa, ei kenenkään maalla

Koen, että dialogisuus toteutui sadutusprojektin kuluessa monenkin kertojan kanssa. Jotkut kohtaamiset olivat todella mieleenpainuvia ja liikuttavia, ja pystyn vieläkin saavuttamaan osan muun muassa seuraavaksi kuvaamani hetken tunnelmasta.

Kertoja ei ehkä aivan aluksi ymmärtänyt sadutuksen ideaa, mutta huomasi pian, että kirjoitan ylös sananmukaisesti mitä hän sanoo. Kun hän huomasi tämän, hän alkoi miettiä tarkemmin mitä tai miten sanoo. Hän kertoi itselleen edelleen kipeän muiston haavoittuneen toverinsa pyynnöstä ampua hänet. Hän liikuttui kyyneliin asti, ja sanoi sitten, että "nyt sen voi laittaa siihen". Pyysin kertomaan "saman uudestaan omin sanoin, vaikka asia onkin kipeä". Hän mietti ja muisteli tarkkaan useammassa kohdassa. Itsekin liikutuin kun hän kuvaili asiaa, ehkä hän tunsi ja koki jonkinasteista syyllisyyttä asiasta, joskin myös vaikutti että hän oli helpottunut tarinahetken jälkeen. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, että tunnelma oli jotenkin latautuneen jännittynyt nimenomaan siinä kohtaa, jossa luin "kipeän" kohdan kertojalle ääneen. (Työpäiväkirja 27.7.2009)

Kun kirjoitin tarinaa ylös, minusta tuntui, että välillämme muurit murtuivat asteittain. Liikutun vieläkin joka kerta, kun muistelen tapahtumaa. Kuvasin luvussa 3.1.2 Buberin käsitettä välitila, jonka kaksi toisiinsa suhteessa olevaa ihmistä yhdessä täyttää. Välitila ei ole kummankaan omaa aluetta tai tilaa, vaan sanoisin vertauskuvallisesti sen olevan ikään kuin ei kenenkään maata. Koin, että me kaksi ihmistä toimme kumpikin tuohon Buberin kuvaamaan välitilaan jotakin omasta itsestämme, jonka kautta olimme fyysisesti ja henkisesti kasvotusten. Välitilassa toistemme elämänpiirit saivat kosketuspinnan keskenään. Meillä ei ollut kiire minnekään, merkityksellistä oli vain jakaminen ja oleminen. Tarina eli meidän kummankin mielissämme, aistin sen hänen eleistään ja ilmeistään. Hänen sanojaan lainaten kertominen ”ei ollu vaikiaa, oli todellisuutta”. Minä elin ja eläydyin hänen kertomaansa mielikuvina.

Koin erityisen merkityksellisenä sen, että välillämme oli myös erityisen paljon hiljaisia nonverbaalisia hetkiä. Silloin ihmisen eleet, ilmeet ja fyysinen toiminta kertoivat omaa tarinaansa, henkilön omia tunnelmia tarinansa aikana. Välillä muistaminen oli kevyttä, vuoroin työläämpää. Kertojan silmät katsoivat minua kuin kysyen, ymmärränpö ja kuinka reagoin kuulemaani. Minusta tuntui yhden kerran tarinan aikana, että hän jätti selvästi jotakin kertomatta. Ventola lainaa Jack Mezinrowia jonka mukaan dialogisessa kohtaamisessa osallistujilla on myös oikeus suojata itseään ja säilyttää salaisuutensa (Ventola 2005, 39).

Kokemus osoitti minulle myös sen voiman, joka hiljaisuudessa joskus voi olla. Olen monesti aiemmin kokenut pitkän hiljaisuuden vaivaannuttavana asiana, joka pitää rikkoa, jotta kenellekään tilanteessa olijoille ei ehdi tulla epämukava olo. Tilanteen mukaan olen pyrkinyt ottamaan tilanteen haltuun sanoin tai jollain muulla tavalla. Olen tyytyväinen, että nyt en tehnyt niin, koska hiljaisuus asettui tarinassa kertojalle selkeästi merkityksellisimpään kohtaan. Hiljaisuus voi olla paljon muutakin kuin puheen puutetta, se voi tilanteesta riippuen aiheuttaa jonkin tietyn tunteen tai tunnelman (Knuutila 2002, 129). Tässä tapauksessa hiljaisuus toi tilanteeseen jonkinlaisen hartauden ja pyhyden tunteen. Hiljaisuudella kertoja luullakseni myös kunnioitti toverinsa muistoa. Tuo hetki todensi minulle, että kohtaamista ei voi ennakoida eikä tehdä, vaan se ollaan ja eletään. Ainoa mahdollisuuteni on muistelemalla palautella sitä mieleen sitä kautta yrittää kuvata muille. Sen kokonaista merkitystä ei kuitenkaan tiedä kukaan muu kuin hetken jakaneet henkilöt.

7. POHDINTA

Olen oppinut paljon sekä sadutustilanteissa että tätä opinnäytetyötä kirjoittaessani. Tässä kappaleessa arvioin asettamieni tavoitteiden toteutumista ja omaa oppimistani. Pohdin tässä yhteydessä myös sadutusprojektin merkitystä omalta kannaltani ja tarinan kertojien kannalta. Mietin myös projektin mahdollisesti laajempiakin vaikutuksia.

7.1 Tavoitteiden toteutuminen

Kokemuksieni ja tarinoiden kertojien kommenttien perusteella voin todeta, että tavoitteeni sota-ajan ihmisten kuulluksi tulemisesta toteutuivat osittain. Huomasin kuitenkin, että moni olisi todella mieluusti kertonut pidempään ja useampiakin tarinoita. Esteenä sille oli kuitenkin kiire. Tarvetta kuuntelulle olisi, sillä monen sota-ajan ihmisen lähipiiri asuu kaukana ja oma puoliso saattaa olla jo kuollut. Moni myös avautui sota-ajoista omien kommenttiansa mukaan ensi kertaa, joten siitä olisi mielestäni tarpeellista ja hyvä jatkaa. Kerroin kappaleessa 4.2 elämäntarkasteluprosessista, jonka keskenjääminen saattaa olla haitallista ja aiheuttaa pahimmassa tapauksessa jopa masennusta. Uskon, että tarinan kertominen saattoi jopa käynnistää elämäntarkasteluprosessin esimerkiksi niillä henkilöillä, jotka jakoivat sotamuistojaan ensimmäistä kertaa. Luulen, ikäihmisten kuuntelulle ja heidän kanssaan juttelulle olisi tarvetta, etenkin, jos ihminen elää yksin, eikä hänellä ole ketään, kenelle puhua.

Omat tavoitteeni läsnäolosta, tasa-arvoisesta ikäihmisten kohtaamisesta ja dialogisuudesta eivät sadutustilanteissa aina toteutuneet. Huomasin muutaman kerran kertomusta ylöskirjaitessani miettiväni, milloin kertojan tarina loppuu, etenkin, jos olin kirjoittanut jo pitkään tai aikataulu oli erityisen tiukka. Noina hetkinä huomasin, että yhteinen tarinallinen tuokio saattoi minun keskittymiskyyni heikentymisen ja etäännyttymisen takia muuntua kappaleessa 3.1.2 kuvailemakseni Minä-Se-suhteeksi, objektin ja subjektin väliseksi tarkastelusuhteeksi. Vierailin kerran erään naisen kodissa. Olin kirjoittanut erästä tarinaa jo yli tunnin. Olin moneen otteeseen suoraan sanottuna toivonut, että tarina päättyisi. Käteni ja silmäni alkoivat todella väsyä ja katseeni harhaili rivien välissä. Lepuutin kättäni ja pyysin yhä useammin kertojaa odottamaan. Hän huomasi väsymykseni ja lopetti itse tarinansa. Dialo-

gisuuden eräänä tavoitteena on, että puhujan ja kuulijan välillä vallitsee luottamus ja kumppanuus (Hankamäki 2004, 227). Itse mietin myöhemmin, olisiko minun pitänyt pyytää esimerkiksi pieni tauko tai sanoa jotakin tarinan pituudesta ja ajankulusta. En tehnyt niin, koska pelkäsin koko ajan, että hetki on väärä ja sekoitan kertojan ajatukset tai varastan häneltä tilaisuuden tulla kuulluksi. Oletin, että kertoja häiriintyisi keskeytyksestä. Ajatukseni veivät minut vain kauemmas läsnäolosta ja avoimin mielin olemisesta. Olettaminen ei ole dialogista, ja näissä tapauksissa en edistänyt dialogisuuden toteutumista.

Yksi tavoitteeni oli, että ihminen kokisi oman tarinansa tärkeäksi. Mielestäni ihmisen suhtautuminen omaan tarinaansa oli oleellista tämän tavoitteen toteutumisessa. Kokemukseni ja muistiinpanojeni pohjalta voin sanoa, että osa tarinan kertojista kaipasi rohkaisua, jotta pääsi edes hetkeksi yli epävarmuudesta ja epäilyksistä, jotka liittyivät oman tarinan kiinnostavuuteen. Ihmiset ovat erilaisia ja kukin kertoja oli sadutustilanteessa valmis heittäytymään tarinan, läsnäolon ja hetken vietäväksi eri tavoin. Eräs kertoja aloitti tarinansa ”Oon siis 13-vuotias ja evakkoon menossa”. Hän kertoi tarinaansa preesenssissä ja tuntui kuin hyppäisimme kummatkin suoraan siihen hetkeen, kun hän oli 13-vuotias. Kertominen ei ollut vain toteavaa. Kertojan eläytyi tarinaansa, kuvitti tapahtumia ja suuntasi tarinaansa myös minulle, mikä mahdollisti omankin myötäelämiseni. Muutama ihminen kertoi tarinan, jota ei ollut omien sanojensa mukaan koskaan kertonut kenellekään muulle ja se oli mielestäni todellinen luottamuksen osoitus. Olen sitä mieltä, että toisen ihmisen aito, omasta itsestä lähtenyt innostus ja halu jakaa tarinansa edesauttoivat dialogista kohtaamista.

Mielestäni merkittävää on se, että muutamat tarinan kertojat mainitsivat, että eivät oikeastaan olisi halunneet kertoa tarinaa. Eräs tarinankertoja sanoi minulle, että ”Tämä herra X kertoi minulle kahvihuoneessa, että hän ei ainakaan lähe mihinkään kertomaan mitään. Hän on saanu pois mielestä, niin enää ei tarte kaivella”. Vaikka X:n suhtautuminen oli vastustava, hän kuitenkin kertoi minulle oman muistonsa. En tiedä, mikä hänen mielensä muutti. Kuulin muitakin samantyyllisiä kommentteja kertojilta itseltään, muun muassa ”Mieluummin unohtais, mutta tässä tapauksessa kerron nyt”, ”En oikiastaan tahtois viissiä puhua. Niitä on sellasia juttuja, joita on joutunu tekehän” (Työpäiväkirja 11.8.2009) En osaa sanoa, miksi nämä ihmiset olivat kuitenkin päättäneet osallistua tilaisuuteen ja kertoa tarinansa. Ehkä uudelle ”oudolle” ihmiselle kertominen oli joissain tapauksessa helpompaa ja sellainen mahdollisuus, jota ei ollut aiemmin tarjoutunut ainakaan tässä muodossa. Niin ikään luulen, että muistojen arkistoituminen kirjaan on saattanut olla liikkeellepanevana

voimana. Joka tapauksessa kertojan on näissä tapauksissa täytynyt kokea oma tarinansa merkittäväksi, muutenhan he eivät olisi niitä kertoneet.

7.2 Oma oppimiskokemukseni

Toimintani ei sadutustilanteissa ollut aina dialogista. Kuten luvussa 6.5 totean, niin kohtaamista ei voi tehdä, vaan se eletään. Toisinaan huomasin suorittavani sadutusta. Niin tapahtui yleensä silloin, kun aikataulu oli tiukka tai olin väsynyt usean peräkkäisen sadutustapahtuman jälkeen. Minun oli pakko hoitaa sadutustilanne, mutta väsyneenä en kyennyt aidosti kiinnostumaan toisesta, vaan silloin toivoin vain, että sadutustilanne ei venyisi pitkäksi ja onnistuisin kirjaamaan kaiken ylös sananmukaisesti. Sadutusprojektia suunniteltaessa minun ja Elinan olisi pitänyt pitää enemmän välipäiviä sadutusten välillä. Sadutustapahtumat olivat välillä peräkkäisinä päivinä.

Teatteri-ilmaisun ohjaajajapinnoissani on ollut paljon hetkiä, jolloin olen huomannut, että minulla on pakottavan suuri tarve tehdä asiat hyvin. Viimeksi muutama viikko sitten eräs ihminen totesi minulle, että olen ankara itselleni. Se on toisaalta totta. Ankaruus itseäni kohtaan liittyy usein juuri siihen, että joku on paikalla arvioimassa toimintaani. Pelkään, että tapani tehdä asioita ei miellytä katsojaa ja etten riitä. Sadutusprojektin kohdalla koin kuitenkin useaan otteeseen olemisen keveyttä. Tarkoitin, että koin paljon hetkiä, jolloin uskalsin löysätä, ottaa rennosti ja elää hetkissä. Uskon, että juuri tarinallisen hetken kahdenkeskisyys oli osaltaan mahdollistamassa kykyäni rentoutua. Pystyin keskittymään sen enempää ajattelematta oleelliseen, eli toiseen ihmiseen ja hänen tarinaansa. Buberin mukaan juuri omista pyrkimyksistä irtipäästäminen mahdollistaa dialogisen kohtaamisen. (Buber 1923, 34) Kun löysäsin ja annoin tilanteiden edetä omalla painollaan, dialogisuuskin mahdollistui kuin itsestään. Koen, että nämä kokemukset ovat hyväksi tiellä kohti rennompaa olemista.

Itselleni oman oppimiseni kannalta merkityksellisiä olivat ne hetket, kun saatoin eläytyä ja elää tarinaa yhdessä toisen kanssa intensiivisesti. Ensimmäisenä sadutuspäivänä vuodatin kyyneliä, koska tarinan kertojan itkeminen liikutti tai jopa itketti minuakin. Mietin, oliko näkyvä myötäeläminen epäammattimaista. Jatkossakin kyyneleeni valuiivat, mutta en koskaan kuullut tai havainnut, että se olisi häirinnyt kertojaa. Enää en miettinyt, toiminko

ammattillisesti oikein. Tunteiden peittely olisi ollut yksi mahdollisuus, mutta en halunnut estää itseäni liikuttumasta, sillä tavoin koin olevani myös ihminen ihmiselle.

Opin sadutusprojektissa kokonaisuuden hallintaa ja epävarmuuden sietämistä. Kärsivällisyyttä kysyi pitkään etenkin epävarmuus kirjan rahoituksesta. Opin käytännön kautta pitkäjänteisyyttä ja projektin hallintaa pitkähköllä aikavälillä, sillä kokonaisuudessaan (idean syntymisestä kirjan julkaisemiseen toukokuussa 2010) koko ”Mieleenpainuvin muistoni sotavuosilta 1939-1945”-projekti kesti melkein kaksi vuotta.

7.3 Ajatuksia tarinallisista kohtaamisista

Dialoginen kohtaaminen on asia, johon ihminen ei voi mielestäni vaikuttaa, eikä sitä voi tehdä. Kohtaamista voi minun mielestäni edesauttaa etukäteissuunnitteluilla. Olosuhteet ovat oleelliset. Kokemuksieni mukaan ei ole aivan sama asia saduttaa toista ihmistä rauhallisessa tilassa kuin ihmislauman keskellä. Aito itsestä lähtevä kiinnostus on eduksi. Toinen ihminen kuitenkin usein aistii, mikäli ihminen syystä tai toisesta pakottaa itseään. Hyvä itsetuntemus- ja arvostus sekä rehellisyys itselle ovat avainsanoja siinä, että ihminen kykenee tasa-arvoiseen kohtaamiseen. Ellet arvosta itseäsi, et voi todella arvostaa ketään muutaakaan.

Kohtaamisia on monenlaisia. Toisinaan syyt siihen, miksi kaksi ihmistä eivät kohtaa, on kokemuksieni mukaan joskus jopa eriteltävissä. Syyt saattavat silloin olla nimenomaan kiireessä, ympäristön luomissa paineissa tai luottamuksen puutteessa. Olen varma, että osalle ihmisistä sadustilanne oli uusi ja epäluontevakin tilanne. Se oli järjestetty, joten se saattoi tuntua joidenkin mielestä epäluontevalta. Moni ihmetteli avoimesti, kuinka erikoista on että tarinan kuulija kirjaa kaiken sananmukaisesti ylös. Kertomuksen muoto aiheutti monille paineita, ja joillekin perinteisempi haastattelu tai keskustelu olisi ollut helpompaa. Tarinallisten kohtaamisten merkitystä osallistujille en voi muuta kuin arvailla. Kuitenkin ainakin eräs nainen sanoi toisella tapaamiskerrallamme oma-aloitteisesti, että hän sai tarinansa ylös kirjoittamalla ja helpotusta ololleen puhumalla. Hän ei ollut sadutettuna, vaan me juttelimme vapaasti sota-ajoista hänen kotonaan. Tämän perusteella uskonkin, että eri ihmisten kanssa toimivat erilaiset tavat. Toimintatavat eivät ole ensisijaisia. Toinen haluaa

jutella, toinen kirjoittaa, kolmas ehkä piirtää tai käsitellä asioita draaman kautta. Tärkeintä on, että toinen ihminen tulee kuulluksi niin halutessaan.

Aina toinen ihminen ei välttämättä halua intensiivistä kohtaamista. Muutama ihminen toi tarinansa ylöskirjoitettuna eikä jäänyt sen enempää juttelemaan. Kokemuksesta voin sanoa, että myös sadutustilanteessa tämän haluttomuuden voi aistia toisesta ihmisestä ja syitä siihen löytyy varmasti yhtä monia kuin on ihmistä. Joissain tapauksessa ihminen saattaa haluta ehkä suojata itseään, ei halua tai uskalla heittäytyä tilanteeseen. Tällöin toisen tahtoa täytyy mielestäni kunnioittaa. Kunnioittaminen on mielestäni dialogista. Dialogisuutta voi siis mielestäni esiintyä myös ilman intensiivistä kohtaamista.

7.4 Tarinankerronnan yhdistävä voima

Tarinoiden kertominen on ikivanhaa taidetta. Suullinen tarinankerronta on lähes yhtä vanhaa kuin puhuttu kieli. Todennäköisesti se on ollut olemassa jo ennen kuin kirjoitettu kieli on saanut muotonsa. Tarinankerronnasta on tullut traditio ja se on jatkunut nykypäivään saakka. Viime vuosikymmeninä tarinankerronta on saanut uudelleen kiinnostusta osakseen. Tarinankerronta on tehnyt paluun, koska osa ihmisistä alkaa olla kyllästyneitä valmisviih- teeseen ja kerronta on intiimimpää kuin televisio-ohjelmat tai elokuvat. (Cassady 1994, 13, Pietikäinen & Mäntynen 2006, 104-106) Mielestäni tarinat ovat elävämpiä kuin tavallinen historiankirjoitus ja siten ehkä helpommin omaksuttavia. Siksi niihin voisi olla painetussa muodossakin mahdollisesti myös helpompi tarttua. Uskon, että sota-ajan muistot voivat puhutella ja opettaa myös ihmistä, jolla ei ole lähtökohtaisesti henkilökohtaisia intressejä sota-aikaa kohtaan.

Kertomukset kulkeutuvat sukupolvelta toiselle, niin myös sadutetut tarinat. Sotatarinat ovat myös ajankohtaisia siinä mielessä, että tälläkin hetkellä maailmalla soditaan. Uskon, että vaikka sodankäynnin tavat muuttuvat, niin monen sodan kokeneen ihmisen tarina saattaisi sisältää samankaltaisia asioita kuin tämän päivänkin veteraanin.

Ventola lainaa Sambian yliopiston professori Mapopa Mtongaa, jonka mukaan tarinanker- rontaperinteen elvyttäminen ja tarinankerronnan uudistaminen voi parhaassa tapauksessa yhdistää eri sukupolvia ja innostaa oman identiteetin pohtimiseen (Ventola 2005, 57). Pre-

sidentti Tarja Halonen totesi talvisodan päättymisen juhlapuheessaan YLE TV 1 lähettämässä muistokonsertissa, että sota on muokannut niidenkin ihmisten identiteettiä, jotka eivät ole sitä itse kokeneet. Opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden jälkeen on kysymys oikeastaan siitä, haluavatko ihmiset tarttua mahdollisuuteen tutustua tarinoiden kautta paitsi sota-ajan elämään, myös ajan kulttuuriin ja arvoihin. Tarinat sisältävät arvokasta tietoa ja perintöä sekä avaavat mahdollisuuden tutustua yli sada keskipohjanmaalaisen ihmisen muistojen kautta paitsi sota-aikaan, myös kulttuuriin ja arvoihin. Mielestäni tarinat antavat jokaiselle suomalaiselle myös mahdollisuuden tutustua omaan itseensä. On mielestäni perusteltua väittää, että tarinat koskettavat jokaista ihmistä ja antavat tietoa yksilön identiteetistä. Menneisyys voi auttaa tulevaisuuden rakentamisessa, koska sen kautta ihmisen on mahdollista ymmärtää, millä tavoin olemme muotoutuneet persooniksi, yhteisöiksi ja yhteiskunniksi (Kurki, 2007, 12.)

Kerronnan voima on siinä, että se voi tuottaa parhaimmillaan tunnesiteen kertojan ja tarinan kuulijan välille. Itse koin sadutustilanteissa toisinaan syvää yhteyttä ja kumppanuutta kertojien kanssa, joita en entuudestaan tuntenut. Oleminen oli noissa hetkissä rauhallista ja välitöntä. Halonen arveli puheessaan, että isovanhempien keskustelu sodasta lastenlasten kanssa on saattanut olla helpompaa kuin aikanaan omien lasten kanssa (Halonen 13.3.2010). Havaintojeni ja kertojien kommenttien pohjalta uskallan tulkita, että toisinaan muistojen kertominen ja keskustelu voi olla helpompaa ventovieraalle. Olen huomannut, että tarinoiden kertominen ja ihmisen kuulluksi tulemisen tarpeen toteutuminen on vaikuttanut jopa siihen, kuinka muutamassa tapauksessa kertojien omat lapset ovat kiinnostuneet vanhempansa sotamuistoista. Muutaman kertojan lapsi on tullut luokseni ja ilmaissut, että ei ole koskaan kuullut vanhempansa muistoja. Mietinkin, onko sadutetuissa muistoissa ja kertojien kuulluksi tulemisessa mahdollisuus täysin uudenlaiseen kohtaamiseen tarinoiden kertojien ja heidän lastensa välillä. Ehkä sellaiset kertojat, jotka eivät ole kertoneet muistojaan, alkavat jakaa niitä nyt myös lastensa kanssa. Ehkä kohtaaminen voisi tässä tapauksessa synnyttää uutta kohtaamista?

LÄHTEET:

Julkaistut lähteet:

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere. Vastapaino.

Anttila, P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen.

Buber, M. 1993. Minä ja sinä. (Alkuteos Ich und Du 1923.) Suomentanut Jukka Pietilä. 3. painos 1999. Porvoo, Helsinki, Juva. WSOY.

Cassady, M. 1994. The art of storytelling: creative ideas for preparation and performance. Meriwether publishing ltd. Colorado Springs, Colorado.

Erikson, H. Lapsuus ja yhteiskunta. 1982. (Alkuteos Childhood and society 1950) Suomentanut Esko Huttunen. Toinen painos. Gummerus. Jyväskylä.

Haarakangas, K. 2008. Parantava puhe. Magentum Oy. Helsinki.

Hankamäki, J. 2008. Dialoginen filosofia. Teoria, metodi ja politiikka. 3.painos. Books on Demand GmbH. Helsinki.

Heikkinen, A., Lehtovaara M., Värrä V-M. 1994. Puheenvuoroja kasvatustilanteista. Tampereen yliopisto. Tampere.

Vuokila-Oikonen P. 2002. Akuutin psykiatrisen osastohoidon yhteistyöneuvottelun keskustelussa rakentuvat kertomukset. Väitöskirja. Oulun yliopisto.

Hägglund, G. & Lagerbohm, J. & Simula, M. 2009. Me olimme nuoria sotilaita. Otava. Helsinki.

Hänninen, V. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. 1999. Acta Universitatis Tamperensis 696. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala.

Karlsson, L. 2003. Sadutus: Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. PS-kustannus. Juva.

Ketola, K. & Knuutila, S. & Mattila A. & Vesala, K.M. 2002. Puuttuvat viestit. Nonkommunikaatio inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Gaudeamus. Helsinki.

Kinnunen, Helka-Maria. 2008. Tarinat teatterin taiteellisessa prosessissa. Acta Scenica 21. Teatterikorkeakoulu. Yliopistopaino, Helsinki.

Korhonen, P. & Pätäri-Rannila T. & Timonen E. & Vahtola, N. S. 2007. Lystit möykkäjäiset. Matka kansanperinteeseen tanssin ja teatterin keinoin. Gummerus.

Mattila, K-P. 2007. Arvostava kohtaaminen arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Jyväskylä. PS-kustannus.

Ojanen, S. 2000. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian kehittelyä. Yliopistopaino.

Pietikäinen, S. & Mäntynen 2009. Kurssi kohti diskurssia. Vastapaino.

Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muistelemisen. Vastapaino. Tampere.

Ventola, M-R. & Renlund, M. 2005. Draamaa ja teatteria yhteisöissä. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja sarja B: Oppimateriaalit 5.

Julkaisemattomat lähteet:

Valo, A. 2009. Muistiinpanot ”Mieleenpainuvien muistoni sotavuosilta 1939-1945”. – sadutuskiertue Keski-Pohjanmaalla. Kokkola.

Internet-sivut:

Riihelä, M. 2002. Lyhyesti sadutuksen ideasta. Päivitetty 27.11.2006. Www-dokumentti. Saatavissa:

http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/lapset/Julkaisut/ARTIKKELIT/Sadutuksesta_lyhyesti_Monika.htm Luettu 18.3.2009

Televisio-ohjelmat:

Halonen, T. 2010. Talvisodan muistoseminaari. YLE TV 1. Esitetty 13.3.2010. Saatavissa: <http://www.sttinfo.fi/pressrelease/detail.do?pressId=29883&type=opensearch&pageIndex=1&searchKey=74347588-3543-11df-9982-e1c6aa25d5d6&languageId=FI>